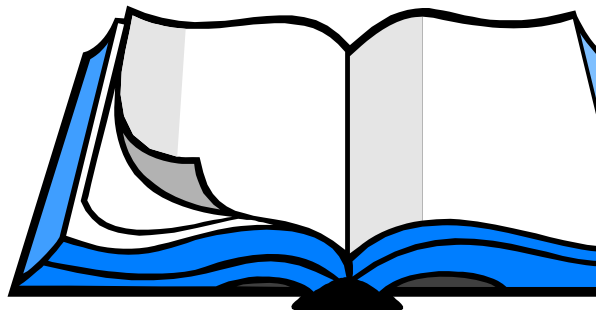

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Г.КОРОЛЕНКА

**ШКІЛЬНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА МЕТОДИКА ЙОГО ВИКЛАДАННЯ В
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ**

Навчально-методичний посібник
для студентів III курсу заочного відділення
психолого-педагогічного факультету

Шкільний курс української мови та методика його викладання у початковій школі. Навчально-методичний посібник для студентів III курсу заочного відділення психолого-педагогічного факультету зі спеціальності " Початкове навчання, дошкільне виховання " / Укладач: кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін Олійник С.П. – Полтава, 2007.- 57 с.

У посібнику запропоновано два змістові модулі "Методика навчання граматики учнів початкової школи", "Методика класного, позакласного читання". До кожного з них подано плани практичних, лабораторних занять, завдання для самостійної роботи з методичними рекомендаціями щодо їх виконання, питання для самоперевірки, питання до семестрового екзамену.

Для студентів, фахівців у галузі методики викладання української мови в школі першого ступеня.

Рецензенти:

О.С.Чернова – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової і дошкільної освіти Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка;

В.А.Денисенко – вчитель-методист Полтавської спеціалізованої школи I-III ступеня №3 Полтавської міської ради Полтавської області

Рекомендовано до друку вченою радою Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка (протокол № _____
від 2007 р.)

ПЕРЕДМОВА

Завдання підвищити у вузі якість професійної підготовки студентів з курсу методики викладання української мови передбачає піднесення не тільки теоретичного рівня, а й посилення практично-методичних умінь, необхідних учителю для навчання рідної мови в початкових класах, розвитку його самостійності, інтересу до творчої діяльності.

Важливу роль у реалізації цих завдань відіграє глибока підготовка студентів і раціональний підхід викладача до планування, організації і проведення практичних і лабораторних занять, організації самостійної роботи чим і мотивується створення цього навчально-методичного посібника.

У запропонованому методичному посібнику, визначено теми, мету, розроблено плани проведення практичних і лабораторних занять, завдання для самопідготовки студентів; рекомендована література до кожної теми; стисло поданий зміст теоретичного матеріалу для засвоєння з орієнтацією на основні наукові поняття; зразки окремих уроків.

Мета посібника - допомогти майбутнім фахівцям у самостійній підготовці занять з розділів “Методика навчання граматики”; Методика класного, позакласного читання”, зосередити увагу студентів на основних питаннях, шляхах вирішення проблем у процесі формування професійних умінь і навичок.

Методичний посібник рекомендований для студентів III курсу заочного відділення психолого-педагогічного факультету.

СТРУКТУРА КУРСУ

Група	Семестр	Загальна кількість годин	Кількість годин				Форми контролю
			Лекції	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
ПД-262,264	У, ІУ	68	10	6	2	52	екзамен

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №1

ТЕМА. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ФОНЕТИКИ, ГРАФІКИ ТА БУДОВИ СЛОВА

МЕТА. Ознайомити студентів з методикою проведення мовних розборів у початкових класах; перевірити вміння майбутніх учителів виконувати звуко-буквений розбір і розбір слів за будовою.

ПЛАН

1. Формування в учнів початкової школи понять про систему голосних і приголосних звуків.
2. Методика проведення звуко-буквеного аналізу в початкових класах.
3. Зміст та методика вивчення морфемної структури слова.
4. Методика проведення морфемного розбору слів.
5. Види вправ для закріплення знань, формування вмінь учнів з фонетики і будови слова.

Практичні завдання і рекомендації

I. Підготуйтеся до усного звуко-буквеного аналізу слів: **джміль, пісня, розсміється, розчистити** за схемою:

1. вимовте слово;
2. поділіть слово на склади; визначте їх кількість, наголошений склад;
3. вимовте послідовно всі звуки у слові;
4. визначте і вимовте голосні звуки;
5. вимовте приголосні звуки;
6. визначте кількість звуків у слові;

7. визначте кількість букв у слові, назвіть їх.

II. Зробіть письмовий звуко-буквений аналіз слів: **ялинка, джміль, розсміється, розчистити, пісня** за зразком:
Ялинка – **я – лин – ка** [йалинка]

я $\left\{ \begin{array}{l} \text{[й]} \\ \text{[а]} \end{array} \right.$ - приг., дзв., м'як.
- голос., ненаголош.

л - [л] - приг., дзв., тверд.

и - [и] - голос., наголош.

н - [н] - приг., дзв., тверд.

к - [к] - приг., гл., тверд.

а - [а] - голос., ненаголош.

6 букв, 7 звуків

III. Зробіть усний і письмовий морфемний розбір слів: **прибережний, розповідали, рослинний, школяр, перерозподіл** за схемою:

1. вимовте слово, підберіть до нього однокореневі – визначте корінь;
2. змініть слово в різних формах, визначте основу і закінчення;
3. визначте префікс (префікси), наведіть приклади інших слів з цим префіксом;
4. визначте суфікс (суфікси) у словах, доберіть слова з цими суфіксами;
5. поясніть звукові зміни в словах (якщо вони є).

IV. Як би ви пояснили учням значення і роль суфіксів і префіксів у словах: **привокзальний, пречудовий, препоганий, котик, котище, вовчик, вовчище, старенький, старезний, дідок, дідуган, вітерець, вістряган?**

ТАБЛИЦІ ДЛЯ ПИСЬМОВОГО МОВНОГО РОЗБОРУ

Табл. №1 Звуко-буквений розбір слова

Слово	К-ст ь ск ла дів	Нагол ошени й склад	Ненаг олоше- ні склади	Голос ні звуки	Приго лосні звуки	К- сть зву ків	К- сть бук в
Ясени	3	-ни	я-, -се-	а, е, и	й, с, н	6	5
Батько	2	ба	-тько	а, о	б, т, к	5	6

Табл. №2 Морфемний розбір слів

Слово	Префікс	Корінь	Суфікс	Закінчення
Пролісок	про-	-ліс-	-ок	
Цілісний	--	ціл-	-іс-, -н-	ий
Підрозділ	під-, роз-	діл	--	--

Методичні рекомендації і завдання до розкриття змісту теоретичних питань

1. Охарактеризуйте лінгвістичні основи фонетики та графіки української мови.
2. Визначте основні прийоми вивчення голосних і приголосних звуків (приголосних твердих, м'яких, дзвінких, глухих), особливості, принципи їх розмежування.
3. Розкрийте суть засвоєння учнями звукового значення букв **я, ю, є, ї, щ**, буквосполучень **дж, дз**; роль букви **ь**.
4. Охарактеризуйте методику вивчення споріднених слів, кореня, суфікса, префікса.
5. Визначте прийоми і засоби формування в учнів умінь правильно виділяти в слові основу й закінчення та значущі частини (корінь, префікс, суфікс), розмежовувати спільнокореневі та різнокореневі слова типу: **підводний, підводити; гора, горе**.

6. Проаналізуйте систему роботи вчителя з формування в учнів умінь і навичок звукового, звуко-буквеного та морфемного розборів слів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика викладання української мови / За ред. проф. С.І.Дорошенка. - К.:Вища школа, 1992.-С.142-151.
2. А.П.Каніщенко, С.І.Лісова, Г.П.Лісова “Будова слова” в початковій школі (дидактична система вправ для 1-4 класів).- К.:НПУ ім..М.П.Драгоманова,2000.-93 с.
3. Підготовка молодших школярів до вивчення нового матеріалу: Методичний лист – К.:Освіта,1991. – с.2-7; -с.2-21.
4. Система роботи над розділом “Будова слова” в початкових класах.-К.:Освіта,1991.-с.3-56; с. 188-197.

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ САМООСВІТИ

1. Горпинич В.О. Будова слова і словотвір. - К.: Радянська школа, 1977. –С.5-117.
2. Плющ М.Я. Словотворення та вивчення його в школі. - К.: Рад. школа,1985.-С.5-125.

Завдання для самостійної роботи та методичні рекомендації щодо їх виконання

Завдання №1

Опрацюйте теоретичний матеріал з теми: " Сучасний урок української мови в початковій школі". Зверніть увагу на типи уроків з граматики і правопису. Детально проаналізуйте структуру комбінованого уроку. Розробіть конспект нестандартного уроку з теми: "Будова слова".

Професійно-методична підготовка вчителя складається із засвоєння ним теорії навчання молодших школярів рідної мови та оволодіння уміннями навчити дітей користуватися українською мовою в різних сферах її застосування.

За останні 10-20 років методика викладання української мови в результаті досліджень отримала великий теоретичний і практичний матеріал, який значно підвищив ефективність навчання рідної мови. Розвиток методики української мови йшов по лінії вияву нових методичних понять, розробки нових концепцій навчання, переоцінки минулого, усвідомлення нового досвіду роботи вчителів-практиків.

Зміст навчання рідної мови обумовлений завданнями, які суспільство ставить

перед школою на сучасному етапі його розвитку, їх вирішення спрямоване на мовленнєвий та розумовий розвиток школярів, що у свою чергу передбачає формування вмінь граматично правильно, стилістично точно, змістовно, інтонаційно виразно висловлювати свої думки в усній формі та орфографічне правильно передавати їх на письмі.

Зміст курсу рідної мови складають знання: про звукову будову української мови і способи позначення звуків на письмі (знання фонетичні і графічні); про способи словозміни та поєднання слів у реченні (знання граматичні, морфологічні та синтаксичні); про способи словотворення і морфемну будову слова (знання словотворчі); про лексико-семантичні групи слів (знання лексикологічні); про принципи правопису і постановку знаків пунктуації (знання орфографічні та пунктуаційні).

Вказані знання виступають у двох видах, головні з яких: а) граматичні, фонетичні, словотворчі поняття; б) графічні, орфографічні та пунктуаційні правила.

Зміст рідної мови включає також уміння й навички. Серед умінь виділяються фонетичні, графічні, морфологічні та ін., які дають підставу на їхній основі формувати відповідні навички. Зокрема, необхідні фонетичні та орфоепічні уявлення, розвинений мовленнєвий слух дітей - ось та основа, на якій у подальшому буде базуватися система орфографічної та орфоепічної роботи, удосконалюватиметься подальший мовний розвиток дітей. Очевидним стає взаємозв'язок між формуванням фонетичних знань і вмінь, з одного боку, і становленням орфографічної навички - з іншого.

При навчанні граматики завдання вчителя полягає в тому, щоб створити такі умови, які б сприяли кращому сприйманню і відтворенню граматичного матеріалу, виробленню вмінь застосовувати отримані знання. Розв'язання цього завдання не можливе без усвідомлення учнями граматичних понять та спеціальних вправ.

Через абстрактність граматичних категорій їх вивчення викликає певні труднощі в молодших школярів. Причина полягає в тому, що учні не вміють здійснювати граматичну абстракцію, тобто розмежовувати лексичне і граматичне значення слова, встановлювати залежності між формами і значеннями засобів мови, диференціювати суттєві та несуттєві ознаки, користуватися суттєвими при підведенні мовних об'єктів під поняття.

Розглядаючи процес формування граматичних понять, слід пам'ятати про етапи їх засвоєння: а) аналіз мовного матеріалу для виділення суттєвих ознак; б) узагальнення ознак, встановлення зв'язку між ними; в) уведення терміну, уточнення визначення поняття; г) вправи на розпізнавання явища, що вивчається, серед інших і застосування отриманих знань на практиці.

Грамматичні вправи, що знайшли на уроках української мови широкого вжитку, розрізняються як за спрямованістю знань і вмінь, що формуються (морфемні, морфологічні, синтаксичні), так і за характером розумових операцій, які виконують учні (аналітичні, синтетичні, вправи на порівняння, класифікацію, узагальнення), кожна з яких має своє призначення, методику проведення, доцільність використання на різних етапах навчання.

Формуючи будь-яке вміння, необхідне знання не лише теорії, а й способів дій з її застосування. У зв'язку з цією вимогою у практиці навчання широкого вжитку набувають схеми, таблиці, пам'ятки, граматичний розбір: звуко-буквений, морфологічний, синтаксичний, орфографічний, пунктуаційний тощо. Однак

учителеві важливо зрозуміти, яка практична значущість кожного з граматичних умінь, що формуються, яка їх роль у становленні орфографічної і мовленнєвої грамотності.

Основною формою навчально-виховної роботи з рідної мови у початкових класах є урок.

У залежності від етапу й мети роботи над тією чи іншою темою розрізняють такі типи уроків з граматики і правопису:

- 1) урок пояснення нової теми;
- 2) урок закріплення отриманих знань, вироблення вмінь і навичок;
- 3) урок повторення і систематизації вивченого матеріалу;
- 4) урок обліку знань, умінь і навичок (контрольні роботи);
- 5) урок аналізу виконання учнями контрольних робіт.

Однак, чисті типи уроків у шкільній практиці трапляються рідко. На кожному уроці української мови проводиться: перевірка домашнього завдання і повторення раніше вивченого, оголошення теми і завдань уроку, пояснення нового для учнів матеріалу, різного роду вправи і самостійні роботи учнів, пояснення завдань домашньої роботи, підведення підсумків уроку. Такі уроки називаються комбінованими.

Найпоширенішим типом уроку української мови є *комбінований* урок. До уроків комбінованого типу входять: перевірка засвоєного, супровідне повторення вивченого раніше, ознайомлення з новим матеріалом (розповідь, бесіда, самостійна робота тощо), різні види тренувальних вправ, підведення підсумків уроку, домашнє завдання. Залежно від того, що засвоюється (характер теоретичних відомостей, навичок, умінь), співвідношення між основними елементами уроку і відповідно методами організації навчальної діяльності учнів буде різним.

Добрим початком уроків української мови є короткочасна словникова робота. У процесі такої роботи учні виділяють усі випадки, коли треба застосовувати виучувані правила. Якщо це робиться у добре продуманій системі, то успіх буде забезпечений: розвиватиметься орфографічна пильність, підвищиться грамотність письма. Зрозуміло, що творчий підхід до побудови уроків виключає стихійність і бездумну імпровізацію у процесі самого уроку. Усі етапи уроку повинні бути логічно зв'язані, підпорядковуватися поставленій меті. Кожен урок має вміло пов'язуватися з попереднім і готувати дітей до наступного.

Ефективність уроку української мови забезпечується:

- високим науково-теоретичним рівнем його змісту;
- раціональним структуруванням навчального матеріалу;
- оптимальною кількістю і творчим характером практичних завдань і вправ;

органічним поєднанням роботи над засвоєнням теоретичних відомостей з мови та розвитком усного і писемного мовлення;

правильним вибором типу уроку та адекватної йому структури; використанням елементів наукової організації праці учнів;

- дотриманням раціонального часового розподілу між структурними компонентами та ін.

Практика ведення уроку рідної мови визначає такі часові пропорції:

1. На перевірку домашнього завдання - до 10 хв.
2. На пояснення нового матеріалу - до 10 хв.

3. На формування умінь і навичок — до 20 хв.

4. На інші структурні елементи - до 2 хв.

Дотримання цих часових пропорцій, вироблених практикою, забезпечує чіткий ритм у роботі, засвоєння та усвідомлення на уроці нового матеріалу більшістю учнів.

ОСНОВНА СТРУКТУРА УРОКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1. Актуалізація опорних знань учнів. Перевірка домашнього завдання.

Види робіт: різні види граматичного розбору; опитування з метою перевірки теоретичних знань; перевірка письмових завдань; відповіді учнів на запитання, які вимагають обґрунтування висловленого положення; застосування засвоєних знань до прикладів, запропонованих учителем; складання граматичних таблиць і заповнення їх відповідними прикладами; зв'язні повідомлення учнів про мовні явища; виписування слів на вказану орфограму з вправи, виконаної вдома; диктант за текстом вправи домашнього завдання;

письмо з пам'яті на матеріалі вправи домашнього завдання; зіставні вправи; слухове письмо; робота з орфографічним словником тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Види робіт: ігрові вправи; мовні жарти; розповідь учителя; словниковий диктант із подальшим з'ясуванням правильності написання; вправи на класифікацію тощо.

3. Повідомлення теми, мети й завдань уроку.

Види робіт: повідомлення вчителя; читання запису учнями з дошки; бесіда; ознайомлення учнів із планом уроку тощо.

4. Сприймання й первинне усвідомлення матеріалу.

Види робіт: робота з наочністю; знайомство учнів із терміном; формування визначення поняття; виконання практичної роботи учнями за вказівкою вчителя; з'ясування суттєвих ознак граматичного явища; самостійна робота учнів із підручником; спостереження учнів за спеціально дібраним мовним матеріалом; мовні задачі тощо.

5. Осмислення нових знань.

Види робіт: відтворення засвоєного за запитаннями; аналіз змісту правил; складання алгоритму застосування знань під керівництвом учителя; виконання вправ за підручником; пошуки відповідей на запитання вчителя та ін.

6. Узагальнення й систематизація знань.

Види робіт: різні тренувальні вправи граматичний розбір (за вибором); робота з дидактичним матеріалом; граматичне моделювання й конструювання; списування з ускладнюючими елементами; коментовані, пояснювальні опереджувальні диктанти.

Примітка. На даному етапі робота над вправою повинна складатися з таких елементів: постановка мети виконання вправи; визначення способу розв'язання поставленої мети; зразок виконання роботи та його аналіз; виконання вправи учнями; перевірка виконаної роботи.

7. Підсумок уроку.

На даному етапі необхідно з'ясувати рівень усвідомленого засвоєння учнями нового матеріалу.

Види робіт: робота з таблицями; аналіз запропонованих схем алгоритму; розповідь учня про вивчене на уроці; бесіда за запитаннями вчителя; вправи

зіставного характеру; ігрові вправи граматичного характеру тощо.

8. Домашнє завдання.

Види робіт: складання схем, таблиць, алгоритмів; добір прикладів до правила; проведення граматичного розбору; вправи творчого характеру; виконання вправи за підручником, за орфографічним словником, за дидактичним матеріалом тощо.

Примітка. На виконання усного і письмового завдання учні не повинні затрачати більше 15-20 хв. Вправу для письмового завдання доцільно давати обсягом 5-6 рядків в 4 класі, 3-4 рядки - в 3 класі, а в 2 - 1-2 рядки.

Аналіз уроку української мови повинен розглядати питання змісту, структура методики проведення, поведінки вчителя і учнів, результативності знань учнів.

Аналізуючи урок, необхідно звернути увагу на:

- правильність визначення і формулювання теми уроку;
- правильність постановки мети уроку;
- місце даного уроку серед інших уроків у даному розділі;
- тип уроку, його структуру, відмінність цієї структури від структури інших уроків, доцільність та ефективність обраної структури; чи випра вдалися припущення учителя щодо плану й конспекту уроку;
- зміст матеріалу уроку з наукової точки зору (чи всі визначення були правильними, чи не було помилок у термінології, формулюванні правил; відповідність темі уроку);
- насиченість уроку (чи не було перевантаження теоретичним матеріалом, вправами; поспішність на уроці; поверховість пояснень; час на закріплення; темп ведення уроку; підсумок уроку...);
- як, у якій формі здійснювалися на уроці завдання розвитку мовлення і розвитку мислення учнів;
- які за характером тексти, наочність (художність, естетичність, науковість, рівень сучасності, чи цікавий матеріал);
- які вправи (види, різноманітність, рівень виправданості добору для даного уроку саме цих, а не інших);
- використання підручника (на яких етапах: при перевірці домашнього завдання, при поясненні домашнього завдання чи нового матеріалу; при виконанні вправ усного чи писемного характеру, активність учнів при роботі з підручником);
- яка застосована методика пояснення нового і повторення вивченого (рівень доступності, висновки, чіткість викладу, трафаретність викладу, чи цікаві прийоми пояснення...);
- зв'язок даного матеріалу з попереднім;
- способи, форми опитування й обліку знань учнів, застосовані на уроці;
- виправданість характеру завдань, запропонованих додому; вид вправ, їх обсяг, відповідність темі; пояснення домашнього завдання;
- рівень активності учнів на уроці (самостійність їх у роботі, зацікавленість уроком і дисципліна; чи не було недооцінки сил учнів учителем (легкість матеріалу);
- поведінку вчителя (уміння триматися, охопити увагою клас, чи достатньо приділено уваги відстаючим, мовлення вчителя); методичну пиль

ність вчителя (критичне ставлення до застосованих ним методів, прийомів, засобів навчання рідній мові);

- підведення підсумків уроку: якість знань та навичок **учнів**; міцність та усвідомленість засвоєного; чи досягнута мета уроку.

Приклад нестандартного уроку-казки

Тема. Будова слова. Префікс.

Мета уроку. Розширити та поглибити знання дітей про префікс. Розвивати логічне мислення учнів. Виховувати чуйність, доброту, повагу до старших.

План-конспект

I. Організація класу до роботи.

II. Основна частина уроку.

1. Розповідь учителя.

Казку можна почути, прочитати, побачити скрізь і всюди. Тільки треба захотіти, тільки треба прислухатись, придивитись. Ось послухайте, яка пригода трапилась із хлопчиком Юрком, таким же, як ви, і вчиться він у третьому класі, як і ви.

Одного зимового дня несподівано випав сніг. Лапятий-прелаптий. Покрив землю білою сніговою ковдрою. Біжучи зі школи, Юрко слідами мережив її білизну і думав: "Ось сьогодні я накатаюсь. Бабусю лише переконати, що уроки не втечуть, а сніг може розтанути".

В кутку прихожої стояли новенькі гарненькі лижі (Миколай приніс!) і чекали своєї першої прогулянки.

-Бабусю, рідненька, золотенька, дорогенька, (де стільки слів набралось чарівних?) Юрко і сам дивувався.

І бабуся розтанула...Відпустила онука. Вибіг Юрко надвір. Краса яка!

Побіг на гірку і давай спускатись. Мороз у щічки пощипує, очі блищать. Пара з рота клубком вилітає! Гарно!

Діти приходили і відходили, а Юрко все катався. Змагання лижні організував. Ох і цікаво було!

Небо вже темним стало. А на ньому без кінця і краю зірок насипало. А між ними ясний ріжок молодого місяця з'явився. Мороз дедалі більше за ніс щипає, за щоки, уже в рукавички заліз і почав до пальчика на нозі добиратись. А тут і бабуся.

-Юрку, ану час уже до хати!

-Бачиш, який мороз!? Так береться, що аж скалки проти місяця скачуть.

-Мерщій у хату! Кому я сказала?! -У хаті тепло і затишно. А після малинового чаю, який приготувала бабуся, Юрка зовсім розморило. Математику писав, очі вже злипались, а тут ще мову, про префікс учти.

-Що за префікс?

Що про нього вчителька говорила, нічого не пам'ятав, бо тоді уже на останньому уроці думкою був на гірці. Відкрив книжку, а потім подумав: "Префікс, подумаєш, можна й без нього мені прожити, потрібен він комусь!"

З такою думкою він засинав у теплом ліжку. І поринув у солодкий сон. І сниться Юркові якась дивна казкова країна. Ой скільки тут метушні, як у мурашнику.

-Куди я потрапив?

Коли приглядається, а це не мурашки, а літери. Бігають, а потім стають на свої місця, вишиковуються. Тоді забігали, заметушились різні знаки, крапки, коми, знаки оклику, і, теж знайшовши свої місця, зупинились.

"Ласкаво просимо в країну Граматику!" - прочитав Юрко.

А було написано так красиво і каліграфічне, що Юрко від подиву й рота розкрив.

2.Каліграфічна хвилинка.

-Давайте й ми з вами напишемо якомога краще!

3.Продовження розповіді.

-Поки ми писали, Юрко блукав містом і потрапив на одну дуже цікаву вулицю. Зупинився біля одного будинку. І чує одні питання:

-Ось послухайте загадку, яку загадали Юркові дивні мешканці цього будинку відгадайте її та назвіть цих мешканців.

*Небо, сонце, місяць, зорі
Едельвейс, Карпати-гори,
Черемош, Дніпро-Славутич,
Запорожець, Січ, гетьмани,
Українка, Роксолана,
Довбуш, Кармелюк, Шевченко,
Каменяр, стрільці, Хмельницький,
Прапор, тризуб, гімн, Вербицький,
Соняшник, верба, калина,
Мальви, Пролісок, барвінок,
Коляда, вертеп, щедрівка,
Паска, писанка, гайвіка,
Жердка, рушник, вишиванка,
Коломийка, подолянка,
Спів трембіт, цимбали, віра
Як, же зветься ця країна?
Це, дитино, ...(Україна)*

-Відгадав цю загадку Юрко, і як же міг не відгадати, адже всі ці слова такі рідні, знайомі і близькі, як і ця наша країна - Україна,

-А хто жив у цьому будиночку?

-Ви помітили на які питання відповідають усі ці слова?

-Це іменники.

-То що називається іменником?

-Наведіть приклади іменників, які ви запам'ятали.

5.Письмо з пам'яті.

Найрідніше і найближче слово для Юрка було: Україна. Він і взяв його з собою, пригорнув до грудей і відчув таке тепло, таку ніжність, і так йому захотілося додому у свою рідну країну. Потрібно швидше вибратися звідси, а дорога одна - вперед. Іде Юрко далі, і знову чує голоси з іншого будинку: який? яка? яке? які? ... яка... яка? і знову до Юрка. Відгадай, хто ми, і нашу загадку.

6.Розгадування загадки.

*Ніжна, мила, світанкова,
Ясна, чиста, коліскова
Мелодійна, дзвінкотюча,*

*Дивна, радісна, співуча,
Лагідна, жива, казкова,
Красна, чарівна, шовкова.
Найдорожча, добра, власна,
Мудра, сонячна, прекрасна,
Солов'їна, барвінкова...*

Що це, діти?.. (Українська рідна мова)

-Ой, скільки красивих **слів підібрали ці** мешканці до одного слова - до нашої рідної мови.

-А хто ці мешканці?

-Прикметники.

І соромно стало Юркові, що він сьогодні так поставився до мови, кинув підручник, не став вчити її. Раптом чує голос:

-Пані Графіко, що за неук потрапив до нашої країни?

-Зараз з'ясую, дідусю Корене!

Незчувся Юрко, як уже стояв перед сивобородим дідусем. Побачивши добре, зморщене обличчя дідуся, якого пані Графіка назвала Коренем, Юрко почав проситись:

-Дідусю, відпусти мене додому, покажи мені дорогу.

-Гіркий корінь науки, зате плід смачний, - відповів дід. - Гаразд, я до поможу тобі вибратися звідси. Але ти ще повинен подружитися з моїми помічниками і допомогти мені. Я не можу впоратися з цими двома вередливими дівчатками - ненаголошеними голосними є, и. Вони ніяк не можуть стати на свої місця і намагаються пролізти туди, куди їх не просять.

-Розстав їх на місця у цих словах: *зима*

з..мля

в...рба

Розгнівалась на є та и і пані Графіка.

-Немає на вас Наголосу!

І тут, тільки вона це сказала, з'явився грізний Наголос і одразу застосував правило перевірки ненаголошених голосних в українській мові. Він одразу разом з Юрком поставив їх на свої місця. Давайте й ми проставимо ліфтери в цих словах і перевіримо їх наголосом.

7. Робота в зошитах.

- Вставити пропущені літери у словах! *З...ма, в...рба, сло, з..мля, в... селим.*

- Молодець, Юрко! І ви, діти, молодці, добре справилися з завданням. А тепер давайте пограємось.

8. Гра "Ану, знайди мене!"

Ліс, ліснику лісові горішки, тримає, проліски, узлісся.

-Треба дідуся Кореня знайти. Давайте й ми його знайдемо!

-А яке слово вибереш? (Пролісок)

-А оце мої товариші, - каже дідусь. - Знайомся, Юрчику!

Один спереду, чогось надувся і відвернувся, а другий за ним, на, а в кінці вертливий дівчатка, весь час міняються, то одна стане, то друга. Юрко згадав що змінна частина слова - це що, діти? (Закінчення)

-А частина слова між коренем і закінченням - це суфікс.

-А чому це він відвернувся, Дідусю?

- Він образився на тебе - ти ж тільки вчора не хотів з ним знатись.

///Повідомлення теми і мети уроку.

-Знайомся, синку, це Префікс!

Він завжди стоїть попереду мене. Зав'яжи вузлик на стрічці і запам'ятай. Він дуже важливий, без нього я б не утворив нових слів. Без нього не було би проліска, підсніжника, не було би, синку, й України.

Подивись на це слово.

Україна

Зав'яжи другий вузлик. Префікс служить для творення нових слів. А тут де не візьмись прибігли малі смішні слова: *до, у, в, перед, на, коло, з-за, понад, від, через, за, повід.* І почали лічитися:

Біля річки, до порогу,

У садочку, н а дорогу,

Перед сном, коло. хатини,

Із-за гаю, для дитини,

За горою, повід ліс,

Від матусі через міст,

Понад полем. в небеса:

Ось лічилочка уся.

Хоч маленькі, та важкенькі, Всім це зрозуміло.

Бо потрібне в мові нашій.

Роблять вони діло.

-Що це за маленькі слова? (Прийменники)

-А одержать з мови, коли хочеш "5", префікс **та прийменник умій** розрізнять. Зав'яжи, Юрко, третій вузлик і запам'ятай:

Префікс - це частина слова. Прийменник - це окреме слово.

2.Письмо під диктовку.

-А щоб запам'ятати, запишіть речення:

За віконцем зимонька завіває все.

-Зав'язав Юрко і третій вузлик. Повторив усе, що означає кожен з них, і приємно стало йому, що стільки багато дізнався. І зрозумів, що в мові все важливо, і все треба знати. Він подякував дідусеві і вибачився перед префіксом.

-Ти ще не все про мене знаєш, - сказав Префікс, - але хіба можна за такий короткий час мене добре вивчити? Ми зустрінемося з тобою ще на сторінках підручника. А тепер. До побачення (Розбираємо, де префікс, де прийменник).

Пробудився Юрко як ніколи сам та й завчасу. Схопив книжку, та й давай про префікс повторювати. Згадав про вузлики на стрічці.

-Скільки було їх діти? (три)

А на уроці вчительці захоплююче розповідав про префікс, а перед очима стояла казкова країна Граматика. Учні, звичайно, не здогадались, що він у казні був. Тільки вчителька похвалила:

-Молодець! Ти розповів, як ніколи!

IV.Повторення і закріплення вивченого.

-Діти, що розповів Юрко вчительці?

-Розкажіть і ви. А допоможуть вам вузлики на пам'ять.

V. Підсумок уроку.

-Які хороші слова сказав дідусь Корінь Юркові? (*Гіркий корінь науки, а плід солодкий*)

-Який висновок звідси можна зробити?

VI. Домашнє завдання.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №2

ТЕМА. МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ ГРАМАТИКИ ТА ОРФОГРАФІЇ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

МЕТА. Формувати в студентів уміння методичної роботи над виробленням в учнів школи першого ступеня навичок грамотного письма; вчити підбирати різні види орфографічних вправ, навчальних диктантів для закріплення в молодших школярів правописних знань і вмінь. Визначити найбільш ефективні методи навчання учнів граматики, охарактеризувати особливості методичної роботи над змістом матеріалу з морфології та синтаксису в початковій школі

ПЛАН

1. Методи і прийоми формування в учнів граматичних понять.
2. Методика роботи над елементами синтаксису та пунктуації.
3. Методика вивчення частин мови на функціонально-комунікативній основі.
4. Роль граматичних вправ у формуванні мовленнєвих умінь і навичок молодших школярів.
5. Значення вивчення орфографії в початковому курсі української мови. Проблема грамотності молодших школярів.
6. Шляхи практичного засвоєння правописних умінь і навичок в 1 класі.
7. Особливості вивчення орфографії в 2-4 класах. Прийоми ознайомлення учнів з орфографічними правилами.
8. Орфографічні вправи, їх види, методика використання й виконання.
9. Роль навчальних диктантів у формуванні орфографічних навичок.
10. Методика проведення різного типу навчальних диктантів.

Практичні завдання і рекомендації

1. Проаналізуйте орфографічні вправи з підручників для 2 або 3 класу (на вибір) за схемою і зразком:

Тема	Принцип правопису	Методика і прийоми роботи
Правопис м'якого знака	Фонетичний принцип	Бесіда. Прийоми зіставлення вимови і написання слів: сад-сядь.

2. До однієї з тем (на вибір) складіть план вивчення орфографічного правила, врахувавши його специфіку: одноваріантні, двоваріантні правила, правила – рекомендації.

Орієнтовна інструкція до складання плану вивчення орфографічного правила індуктивним методом:

- ◆ Доберіть матеріал для актуалізації опорних знань учнів.
 - ◆ Передбачте і вмотивуйте навчальну діяльність школярів.
 - ◆ Сплануйте оголошення теми уроку.
 - ◆ Підберіть відповідний мовний матеріал для спостереження й аналізу лінгвістичної природи орфограми.
 - ◆ Сплануйте питання для спостереження, аналізу й узагальнення учнями мовного матеріалу з метою підведення їх до теоретичних висновків – до орфографічного правила.
 - ◆ Складіть опорну схему чи систематизовану таблицю для засвоєння правила учнями.
 - ◆ Сплануйте методику вивчення і закріплення правила за підручником.
3. Складіть до однієї з орфографічних тем словниковий зорово-слуховий диктант, вибірковий і творчий диктанти, визначте завдання до них, охарактеризуйте методику проведення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика викладання української мови/ За ред. проф. С.І.Дорошенка. - К.: Вища школа, 1992.-С.197-239.

2. Вашуленко М.С. Орфоепія і орфографія в 1-3 класах.: Посібник для вчителів.-К.: Рад. шк., 1982.-С.7-18;34-103.
3. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення.: Посібник для вчителя.-К.: Рад.шк.,1982.-95с.
4. Прищепа К.С. Вашуленко І.Ф. Збірник диктантів з української мови для 1-3 класів.-К.,1984.-192с.
5. Козачук Г.О.Підвищення грамотності учнів.-К.: Освіта,1995.
6. Сапун Г.М.Збірник диктантів з української мови для початкових класів.-Тернопіль,1996.
7. Шкуратяна Н.Г. Методика вивчення орфографії.- К.: Рад.школа,1985.
8. Левченко Т.Г. Збірник диктантів та переказів для 1-4 класів.- Кременчук:Світло,1996.
- 9.Терновська Т.П., Маркотенко Т.С.Збірник орфографічних вправ.- К.:Рута,2000.-128с.

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ САМООСВІТИ

1. Олійник О.Б. Мова моя калинова.-К.: Хрещатик,1993 –294с.
2. Олійник О. Кульчицька І. Цариця орфографія.-К.:Хрещатик,1994-194с.

Завдання №2

Опрацюйте теоретичний матеріал з теми: "Методика використання орфографічних вправ у процесі формування в учнів школи першого ступеня навичок грамотного письма". Запропонуйте власні орфографічні вправи. Розробіть контрольні завдання з розділу "Будова слова".

У формуванні орфографічних умінь і навичок важливе значення мають практичні вправи, виконання яких у шкільній практиці розпочинається одразу після пояснення правил правопису. Мета етапу вправ — застосувати одержані знання в практичній діяльності учнів. Кінцевий результат — формування орфографічних навичок.

Оскільки формування орфографічних навичок — довготривалий процес, на уроках багато уваги приділяється правописним вправам. За словами М. Р. Львова, серед вправ, які дають в підручниках, близько 70 % орфографічні, інші 30 % також пов'язані з орфографією.

Однією з основних вимог, які ставляться до вправ, є їх систематичність.

На думку відомого методиста Г. М. Приступи, систематичність вправ забезпечується:

- а) диференційованим підходом до орфограм;
- б) використанням для вправ дидактичного матеріалу, який найповніше відображає виучувану орфограму;

в) строгою послідовністю розумових операцій під час роботи над орфографічним матеріалом;

г) поступовим наростанням самостійності у виконанні вправ;

д) органічним зв'язком роботи над орфографією і розвитком мовлення учнів.

Орфографічна діяльність учнів повинна бути організована відповідно до того рівня засвоєння правила, на якому в даний момент знаходиться учень, і тих особливостей, які відрізняють одне орфографічне правило від іншого. Відповідно до цього в методиці загальноприйнятою є така послідовність вправ:

1) вправи, які готують повідомлення правила (підготовчі вправи);

2) вправи розпізнавального етапу;

3) вправи на часткове застосування правила;

4) вправи на повне застосування правила.

Перший етап вправ добирається учителем як матеріал для спостереження, на основі його аналізу під керівництвом учителя діти приходять до висновку — правила правопису.

Розпізнавальний етап вправ — один з найскладніших. На цьому етапі учні мають виявити у сприйнятому на слух слові ті чи інші ознаки орфограми і співвіднести їх з правилом правопису. Щоб навчити школярів ставити питання про орфографічну форму слова із знаходити орфограми, перед написанням слів діти, за завданням учителя, мають говорити, чи є в слові орфограма, а якщо є, то яка.

Вправи на часткове застосування правила використовуються в основному під час вивчення правил складної логічної структури, які потребують спеціального відпрацювання кожної логічної ланки правила. Такими є правила-ре-комендації, що охоплюють морфологічні написання. Наприклад, під час вивчення ненаголошених *є, й* в корені учні повинні:

а) виявити у сприйнятих на слух словах ненаголошені *є, й*;

б) співвіднести їх з будовою слова (коренем);

в) дібрати перевірне слово.

Кожен із зазначених етапів потребує спеціальних вправ. Це й будуть вправи на часткове застосування правила, які відображають процес поетапного формування орфографічної навички.

На завершальному етапі її формування використовуються вправи на повне застосування правила. Такими є вправи творчого характеру.

Традиційно в методиці навчання орфографії визначають такі види вправ: **1. Списування. 2. Диктанти. 3. Перекази.**

Списування — не механічне, а свідоме — один з найпоширеніших видів орфографічних вправ, спрямований на формування умінь запам'ятовувати графічні образи слів. Умовою свідомого списування є розуміння учнями змісту того, що вони списують.

Завдання цього виду вправ — навчити дітей списувати каліграфічне, грамотно, без виправлень. З цією метою вправи на списування застосовують уже в букварний період. Учні слід привчати списувати за такою методикою:

1. Уважно прочитай слова (речення, текст), які ти будеш списувати.

2. Подумай, чи є там незрозумілі тобі слова. Якщо є, спитай учителя. (Вчитель має передбачити подібні запитання і заздалегідь пояснити нові слова. Однак запитання можуть іноді виникати в слабких учнів у силу недостатнього розвитку

їхнього мовлення.)

3.Списуючи, продиктовуй собі кожне слово складами.

4.З вір свій запис з тим, з чого списував.

Якщо текст вправи записаний на дошці, то його спочатку читає вчитель, а потім — учні(хором разом з учителем й окремо). Вимога продиктовувати або проговорювати (пошепки чи напівголосно) кожне слово зумовлена тим, що цей прийом сприяє активному формуванню асоціативних зв'язків *звук - буква*, які є основою грамотного письма, особливо під час фонетичних написань. Крім того, проговорювання сприяє усвідомленню послідовності звуків у слові, що запобігає таким типовим у початкових класах помилкам, як пропуск, перестановка, заміна букв.

У практиці навчання розрізняють такі види списування;

1)списування з підкресленням букв, написання яких пояснюється вченими правилами правопису;

2)вибіркове списування (у зв'язку з поставленими завданнями чи записаннями);

3)списування із зміною форм слова;

4)списування з фонетико- чи граматико-орфографічними завданнями;

5)списування з дописуванням пропущених букв.

Цей вид списування, як показали спеціальні дослідження, є менш ефективним у порівнянні з іншими видами, зокрема з першим, оскільки пропуск дозволяє учню не замислюватись над місцем орфограми в слові, тобто у цих вправах відсутній розпізнавальний етап у застосуванні знань;

б) списування з різного роду логічними завданнями на класифікацію слів, групування за граматичними, орфографічними чи лексичними ознаками, будовою тощо.

Одним із видів списування є так звані зорові диктанти. Для зорового диктанту добирається матеріал, який легко запам'ятовується: віршовані рядки, загадки, прислів'я, можуть бути окремі слова, речення. Дібраний матеріал записується на дошку чи кодокартку, читається учителем і учнями, проводиться орфографічний розбір, пояснюються розділові знаки, після цього учні ще кілька разів читають текст, щоб запам'ятати. Далі текст закривається і учні пишуть його з пам'яті. З класу в клас кількість слів для такого списування зростає.

Всі перераховані види списування є досить ефективними формами роботи, оскільки в них беруть участь майже всі аналізатори: мовно-рухові (кінестетичні), зорові, руко-рухові. При цьому відповідно до поставлених завдань здійснюються різного роду розумові операції: аналізу і синтезу, порівняння відбору, класифікації.

Зорові диктанти, крім того, сприяють розвитку пам'яті учнів, навчають записувати не побуквено, а цілими словами.

Перед списуванням необхідно проводити роботу над змістом речень чи тексту, який буде списуватись, а також робити орфографічний чи граматичний розбір найбільш складних слів.

У процесі списування слід привчати учнів запам'ятовувати спочатку цілі слова, словосполучення, а потім і речення, які треба записати. Сприятимуть цьому завданню і вправи, які тренують пам'ять дітей, зокрема зорові диктанти.

З метою перевірки якості умінь списувати застосовують *контрольне списування* тексту з дошки.

Основними вимогами, які ставляться до списування, є грамотність, каліграфічна

правильність і швидкість.

Якщо двом першим вимогам завжди приділялася достатня увага, то останній досить довго не надавалося великого значення. Однак виявилось, що якщо діти пишуть повільно, то за урок вони встигають виконати одну-дві вправи, що, звичайно, не дає можливості сформулювати потрібні уміння. Адже в цьому випадку й мови не може бути про якусь систему вправ, використаних на уроці.

Саме тому швидкість письма повинна стати повсякденною турботою вчителя. За контрольне списування рекомендується нині виставляти три оцінки: за грамотність, каліграфію, швидкість письма.

Диктанти

Методика перевірки швидкості письма може бути такою! текст, записаний на дошці, читає вчитель, пояснює нові слова, повідомляє, що учні мають зробити і як. Коли діти готові до роботи, вчитель засікає на секундомірі час початку списування і час закінчення кожним учнем (дитина піднімає руку з ручкою, а потім перевіряє свою роботу).

Знаками вважаються букви і розділові знаки.

Обсяг тексту для списування у 2 класі — 25—35 слів, у 3 класі - 35 - 60, у 4—60—80.

У методиці орфографії *за участю аналізаторів* розрізняють такі види диктантів: слухові та зорово-слухові, *за метою застосування* — навчальні (попереджувальні і пояснювальні) та контрольні.

Навчальним може бути кожен із зазначених видів диктантів, контрольними — лише слухові.

Матеріалом для диктантів є як окремі слова, словосполучення, речення, так і тексти.

Для контрольних диктантів рекомендується завжди добирати тексти, які повинні мати пізнавальне і виховне значення й бути насиченими потрібною кількістю орфограм (60—70 %).

Розглянемо види диктантів за метою застосування.

Навчальні диктанти

Слухові диктанти. Цей вид диктантів може використовуватись як навчальна вправа, коли необхідно навчити учнів встановлювати правильні асоціативні зв'язки типу звук -буква, що має особливо велике значення під час вивчення фонетичних написань. Слухові диктанти можуть бути словниковими (коли учні сприймають на слух і записують окремі слова), вибірковыми (учні відповідно до завдання вчителя записують окремі слова чи словосполучення з продиктованого тексту). Для них можуть добиратися окремі речення й цілісний текст.

У практиці навчання словникові та вибіркові диктанти дуже поширені. Вони можуть використовуватись на всіх етапах формування орфографічних умінь, а також як контрольні (якщо треба перевірити якісь проміжні уміння).

Серед слухових диктантів залежно від навчальних завдань розрізняють попереджувальні й пояснювальні диктанти.

На етапі розпізнавання орфограм у сприйнятих на слух словах (окремих чи в тексті) використовуються попереджувальні диктанти. Послідовність їх проведення така:

- 1)учні сприймають продиктоване на слух;
- 2)визначають слова з орфограмами і пояснюють правопис їх;

3)записують речення (слова) під диктовку вчителя;

4)перевіряють записане.

Цей вид диктанту спрямований на формування умінь розпізнавати орфограми за характерними для них фонетичними чи граматичними ознаками і позначати їх на письмі відповідно до засвоєного правила правопису.

Як вид попереджувального диктанту слід розглядати коментоване письмо (може бути списування або запис під диктовку). Під час його проведення один з учнів пояснює написання кожного слова, всі інші пишуть мовчки за учнем, що коментує написання. Доцільно залучити до коментування не одного-двох учнів, як це часто буває, а більшу кількість з розрахунку, що кожне речення коментує інший учень.

Коментоване письмо корисне тим, що привчає дітей думати над кожним написанням, словесно оформляти свою думку, застосовувати правила під час написання.

Одним з видів навчальних диктантів є зорово-слухові диктанти. Під час зорово-слухового диктанту текст записується на дошці або кодочартці й демонструється через кодоскоп, його читають учитель і учні, пояснюються при потребі нові слова, аналізуються орфограми, звертається увага на написання слів на правила, які ще не опрацьовані, або на так звані словникові слова. Після цього текст закривається і учні записують його під диктовку вчителя. З метою перевірки записаного текст знову відкривається і учні звіряють правильність свого запису.

Такі диктанти спрямовані на активізацію зорово-слухових відчуттів. Для них використовуються тексти, які містять словникові слова, слова, складні для написання. Можуть також вводиться слова з орфограмами, які будуть вивчатися на наступних уроках (пропедевтика знань).

Самодиктант. Крім зорово-слухових диктантів у практиці використовуються ще самодиктанти. За своєю методикою і дидактичним матеріалом, який добирається для них, вони близькі до зорових диктантів. Різниця лише в тому, що текст диктанту (строфа з вірша, загадка, прислів'я) аналізується з орфографічного боку і заучується напам'ять на одному уроці, а запис вивченого твору проводиться на наступному.

Зазначені види диктантів застосовуються на етапі формування різних умінь, в тому числі й умінь писати з пам'яті. Вони розвивають зорові відчуття, виховують увагу до слова, сприяють встановленню правильних асоціативних зв'язків між звуками і буквами, тренують пам'ять дітей.

Пояснювальний диктант. Цей вид роботи використовується на етапі самостійного застосування знань та умінь і є проміжним між попереджувальними й контрольними. Пояснювальні диктанти проводяться, як правило, після того, як тема в основному опрацьована, і дають можливість учителю виявити рівень сформованості тих чи інших орфографічних умінь.

Безпосередньо перед диктантом учні повторюють правила правопису, потім пишуть диктант. Методика його проведення така:

1)сприйняття продиктованого учителем на слух;

2)запис під диктовку учителя;

3)знаходження і пояснення орфограм.

Останній етап роботи може провадитись після запису окремих речень або частини тексту.

Якщо учні затруднюються у знаходженні і поясненні орфограм, значить тема

достатньо не засвоєна і є потреба знову повернутися до виконання навчальних вправ.

Малюнковий диктант. Одним з видів пояснювальних диктантів є ма-люнковий. Методика його проведення така: учитель демонструє предметні малюнки, учні мовчки або проговорюючи записують слово — назву малюнка. По закінченні пояснюють написання слів.

Цей вид роботи дещо складніший від пояснювального диктанту, продиктованого вчителем, оскільки учень має сам проговорити слово і записати відповідно до правопису. Такий диктант потребує більшої самостійності у застосуванні знань та умінь і використовується, коли орфографічна навичка уже сформована.

Орфографічна навичка вважається сформованою лише в тому випадку, коли учні вміють грамотно писати творчі роботи. Тому в процесі формування правописних умінь і навичок рекомендується використовувати такі види роботи як вільний і творчий диктанти.

Оскільки ці види диктантів досить складні, їх рекомендується проводити в 3—4 класах.

Вільний диктант. Для нього добирається цікавий текст. Учитель читає спочатку весь текст, а потім за логічно завершеними частинами (абзацами), кожен 2 рази. Учні записують не дослівно, а так, як запам'ятали, або лише головну думку кожної частини. При цьому учні не повинні перекручувати зміст тексту, порушувати послідовність викладу. Вільний диктант є підготовчим до такого виду роботи, як переказ. Йому передують повторення тих орфограм які включені у диктант.

Творчий диктант. Матеріалом для цього виду роботи є слова з орфограмами малюнки, словосполучення, а також речення, які є опорними.

Перед диктантом учитель ставить речення, замінити в реченні ті чи інші слова синонімами тощо. Складені учнями речення обговорюються і записуються під диктовку вчителя. При цьому доцільно добирати опорний матеріал на певну тему так, щоб у результаті творчої роботи був складений і записаний невеликий текст.

Творчі диктанти дають можливість поєднати вивчення правопису з розвитком усного і писемного мовлення.

Контрольний диктант. Цей вид роботи ставить своїм завданням з'ясувати рівень сформованості орфографічних умінь і навичок. Контрольний диктант слід давати не раніше як через тиждень після закінчення опрацювання певної теми.

Під час контрольного диктанту текст диктується в цілому, пояснюються нові слова, якщо є такі, записуються на дошку слова з орфограмами, які ще не вивчалися, при потребі пояснюються розділові знаки (в процесі диктанту). Вдруге вчитель читає диктант реченнями: перший раз учні слухають, другий — частинами, які повторюються один, іноді два рази — для запису. Після цього кожне речення диктується ще раз, щоб учні мали змогу перевірити записане. По закінченні запису текст читається ще раз для перевірки.

У процесі формування орфографічних умінь і навичок широко використовується орфографічний розбір, який розглядається в методиці і як вид орфографічних вправ, і як методичний прийом, який допомагає співвідносити правописне правило з конкретним

Орфографічний розбір і його види

Він є проміжною ланкою між знанням правила і правописною навичкою. На етапі навчання діяти за правилом він спрямований на формування умінь свідомо

використовувати знання з фонетики чи граматики для пояснення правописних явищ. На етапі перевірки допомагає вчителю з'ясувати, наскільки свідомо учні застосовують набуті знання на практиці.

Під час засвоєння орфографічного матеріалу використовують такі види орфографічного розбору, як *фонетико-орфографічний* і *граматико-орфографічний*.

Під час фонетико- і граматики-орфографічних розборів учні повинні виявити не тільки знання, а й уміння вживати потрібні терміни, висловлювати судження, доводячи їх правильність, тобто уміння будувати текст-міркування, що є найчастіше складнопідрядним реченням, у якому перша (головна) частина є твердженням орфографічного чи граматики-орфографічного факту, а друга (підрядна) — доведенням правильності того твердження.

Зазначені види орфографічного розбору застосовуються під час попереджувальних і пояснювальних диктантів. Вони використовуються на етапі перевірки таких видів списування, як списування з підкресленням орфограм, вставленням пропущених букв, зміною граматичних форм.

Фонетико-орфографічний розбір. Цей вид розбору використовується під час опрацювання фонетичних написань і за своєю методикою і суттю є частковим звукобуквеним розбором, оскільки під час нього аналізується не все слово, а лише орфограма. Так, у слові *хлопець* орфограмою є буква *ь* (м'який знак) після *ц*. Тому учень буде таке міркування: "У слові *хлопець* після букви *ц* вживається м'який знак для того, щоб передати на письмі м'якість звука [ц']". Або: "У слові *сім'я* вживається апостроф, тому що після букв *б, п, в, м, ф* буква *я* позначає два звуки [йа]".

Складнішим видом розбору є граматики-орфографічний. Так, наприклад, щоб пояснити, чому одні іменники І відміни в орудному відмінку мають закінчення *-ото*, а інші *-ею, -єю*, учні повинні визначити: а) частину мови; б) рід, відміну, відмінок, число; в) основу слова; г) звернути увагу на кінцевий приголосний основи і в результаті зробити відповідне пояснення.

Хід розбору має бути таким (аналізується іменник у словосполученні *замислився над задачею*):

задача — іменник жіночого роду, однина, стоїть в орудному відмінку, має закінчення *-ею*, тому що кінцевий приголосний основи — шиплячий. А ми знаємо, що в орудному відмінку іменники І відміни з основою на шиплячий мають закінчення *-ею*.

У наведеному прикладі пропущено проміжні ланки аналізу: одразу названо частину мови (не поставлено питань до слова), одразу визначено рід іменника, відмінок (не поставлені відмінкові питання). На період застосування граматики-орфографічного розбору ці проміжні ланки мають бути вже автоматизованими, і під час граматики-орфографічного розбору учні називають лише найбільш значимі граматичні ознаки, що стосуються відмінкового закінчення.

Оскільки у початкових класах учні мають опанувати уміння повного фонетичного аналізу слова, очевидно, не слід побоюватись, що учні не зрозуміють різниці між фонетичною і графічною основою деяких слів. Так, у слові *акація* фонетичне закінчення — [а], а орфографічне — я: [акац'йа], фонетична основа закінчується на [й].

Якщо такі випадки належним чином опрацьовані під час вивчення розділу "Будова слова", то для учнів не буде ніяких ускладнень при аналізі відмінкової форми *-ею*: якщо основа іменника І відміни закінчується на [й], то в орудному

відмінку вимовляємо і пишемо закінчення *-єю*: *акацією, конвалією*.

Граматики-орфографічний розбір у поєднанні з фонетико-орфографічним застосовується під час опрацювання написань, що мають морфологічний характер. Наприклад: у слові *весна* ненаголошений голосний у корені. Добираємо перевірне споріднене. Таким словом є *веснонька*. Тепер у корені чітко вимовляємо звук [є]. Значить, у слові *весна* слід писати букву *є*.

Отже, під час фонетико- та граматики-орфографічних розборів, як і при граматики-орфографічному, учні повинні уміти міркувати вголос. Ці уміння слід спеціально формувати, даючи зразки таких міркувань (вони можуть бути записані на дошці чи плакаті).

Приклади вправ

1. Згрупуйте подані слова відповідно до правил вживання буквосполучення йо.

Його, серйозно, майорить, байок, войовничий, йод, район, підйом, бойовий, райок, медальйон, йорж, бульйон, Соловйов, майор, Йосип, Муравйов, павільйон, бульйон.

2. Словниковий розподільний диктант

Слова з буквосполученням *ьо* запишіть у першу колонку, а з *йо* — удругу

Сьомий, сльози, його, батальйон, район, льон, сьогодні, бойовий, бадьорий, мальовничий, вольовий, мільйон, павільйон, синього, йодистий, гайок знайомий, льодовик, серйозний, працьовитий, дзьобик.

3. Спишіть. Де потрібно, поставте апостроф.

Пташка красна своїм пір. ..ям, а людина — своїм знанням. Ранні пташки росу п...ють, а пізні — слізки ллють. Літо збирає, а зима з...їдає. Нащо й клад, коли в сім...ї лад. Доброму й добра пам...ять. Є люди, що й солов...я не люблять. Ледачому і в будень св...ято. На свіжий цвіт і бджола сідає, а зав...ялий обминає. Добре довго пам...ятається, а злеє ще довше. (Н.т в.).

4. Перекладіть і запишіть українською мовою.

Счастье в воздухе не вьется, а руками достается. Долг перед матерью трудно оплатить. На безрыбье й рак рыба. Не учи орла летать, а соловья петь. Ручьи сольются — река, люди соединятся — сила.;

5. Вибірковий диктант. Запишіть слова з апострофом.

Зелена трава, густа, як щітка, м'яка, як шовк, піднялася високо вгору; завітчали її тонкі стебла червоноокої трав'яночки, жовті, голубі іван-да-мар'я, сизі фіалки, синій ряс. (Панас Мирний). Часом з'являлись бліді хмаринки, довгі, худі, прозорі. (М. Коцюбинський). На високих місцях поріс, як джунглі, сивий полин і п'янив повітря гіркими пахощами, густими й задушливими. (М. Коцюбинський). Вірю в пам'ять і серце людське. (Б.О лійник).

6. Диктант-переклад

Запишіть українською мовою.

Мягкий, мяч, семья, матерью, любовью, девять, пятнадцать, мясо, мя-та,м олодежью,п одъехать, съезд, имя.

7. Словникові диктанти

І. Довір'я, моряк, мавпячий, п'єдестал, пір'їна, кам'яний, святкувати, ін'єкція, сім'я, повітряний, дев'ять, полум'яний, роз'ятрити, п'єса, м'який, дерев'яний, черв'як, рядно, тьмяний.

П.Ряст, духмяний, дзвякнути, роз'юшити, між'язиковий, священний, львів'янин, дит'ясла, верхів'я, подвір'я, здоров'я, рядок, буряк, морквяний, Прип'ять, під'їзд, зоря, Мар'яна, святий торф'яний.

Ш.Підгір'я, м'язи, в'яз, здоров'я, обов'язок, в'юн, з'юрмитись, в'яжу, пів'яблука, б'є, пом'якшувати, священник, бур'ян, ряса, тім'я, п'ята, ім'я, матір'ю, з'їхати, пам'ятник.

8. Кросворд "Слова з апострофом?"

1. Група близьких родичів, що проживають разом.
2. Елемент вбрання священника.
3. Частина голови.
4. Запашна лікарська рослина.
5. Що не можна вживати у піст?
6. Частина стопи.

9. Хто я?

Відгадайте мене за звуками (Фонетичні загадки).

1. Приголосний, глухий. Моя пара— [з].
2. Голосний, ненаголошений. Можу уподібнюватись до [й].
3. Приголосний, дзвінкий. Не маю пари. Знайдіть мене у слові лексика.
4. Голосний, наголошений. Можу уподібнюватись до [у].

1. Приголосний, дзвінкий, не маю пари. Знайдіть мене у слові **мати**.
2. Приголосний, дзвінкий, без пари. Разом з голосним, що є у слові **хата**, позначаюсь однією буквою.

Приклад контрольних завдань з розділу "Будова слова" І. Доберіть до поданих слів спільнокореневі: сила, ходити, друг.

ІІ. Вилучіть зайве слово, вкажіть корінь у споріднених словах.

1. Пісня, пісенька, пісням, пісенний.
2. В ода, підводний, водити, водяний.
3. Річка, річний, річковий, річечка,

ІІІ. Згрупуйте слова у три колонки:

- у 1-у — слова з вираженим звуковим закінченням;
- у 2-у — з нульовим;
- у 3-ю — без закінчень.

Висновок, поле, розповідь, таксі, літній, пюре, ручка, добре, **борець**, далеко.

ІV. В ставте у префіксах пропущені букви, спишіть.

Пр...лягти, гір...хороший, ...хопити, бе...захисний, ...ховатись, бс.межний, пр...морський, ...пиляти, пр...трусити, ..цідити.

У. Розберіть подані слова за будовою.

Віддаль, безмірний, близенько, переписуюся, заспокійливий.

УІ. Підберіть слова, які б відповідали схемам

Завдання №3 Опрацюйте вимоги до написання рефератів. На одну із запропонованих тем, напишіть реферат, підготуйтеся до його захисту

Найпростішим з видів наукового дослідження, які виконуються студентами - майбутніми педагогами, є **реферат** - доповідь на певну тему, що включає огляд відповідних літературних та інших джерел або виклад змісту виконаної роботи. Важливо зазначити, що реферат охоплює не лише висвітлення відповідної інформації, а й ставлення до неї того, хто готує реферат.

Як правило, реферат має письмову форму і може бути використаним для

виголошення доповідей, підготовки наукового звіту, написання статті, а також для накопичення інформаційного фонду для подальшої дослідницької роботи. В тому випадку, коли йдеться про результати власного пошуку, він називається авторефератом.

Підготовка рефератів є важливим засобом формування у молодих науковців способів та прийомів опрацювання літературних джерел. Це вибір теми і ракурсу її розгляду з урахуванням елементів проблемності й актуальності, засвоєння правил послідовності пошуку літератури, систематизації матеріалу визначення основних положень, що вимагає вже спеціальної підготовки.

Особливості джерел, обраних для реферату, визначають його структуру. Наприклад, огляд наукової літератури має складатися з таких структурних компонентів: вступу, який дає уявлення про актуальність теми і завдання студента; основної частини, що містить стислий огляд і критичну оцінку наукових видань, їх порівняльне зіставлення, аргументацію положень, які автор вважає найвагомими; висновків про можливість використання набутих знань у науковій чи практичній роботі списку використаної літератури.

Якщо реферат спрямовано на висвітлення результатів виконаної наукової роботи, наведена структура доповнюється розкриттям експериментальної частини дослідження, його теоретичної та практичної вагомості, а також рекомендаціями щодо доцільності використання запропонованої методики у педагогічній діяльності.

Таким чином, для написання реферату необхідно вміти аналізувати використану літературу, розкривати своє ставлення до неї, доходити правильних висновків на основі опрацьованих теоретичних положень.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Методика ознайомлення молодших школярів з елементами словотворення.
2. Види вправ, що активізують засвоєння граматичних умінь.
3. Методи та прийоми, які забезпечують систему логічної роботи над частинами мови.
4. Методика використання різних видів наочності, роздаткового матеріалу, диференційованих завдань у роботі над вивченням орфографії.
5. Методика організації і проведення позакласної роботи з мови в початковій школі.
- 6.

Завдання №3 Опрацюйте питання, підготуйтеся до колоквиуму

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

для самоперевірки знань з розділів "Методика вивчення фонетики, графіки та граматики", "Методика вивчення орфографії"

1. Значення і завдання вивчення основ фонетики, графіки, граматики, орфографії. Практична спрямованість початкового курсу української мови.
2. Принципи побудови програми для учнів 1-4 класів.
3. Методика вивчення основ фонетики та графіки в початкових класах.

Формування у молодших школярів поняття про систему голосних і приголосних звуків.

4. Розкриття співвідношень між звуками і буквами української мови. Методика проведення звуко-буквеного аналізу в початкових класах.
5. Методика формування у молодшого школяра граматичних понять. Проблемний підхід до вивчення нового матеріалу з граматики.
6. Граматичні вправи як засіб формування і закріплення в учнів мовних умінь і навичок. Види вправ з граматики.
7. Зміст та методика вивчення морфемної будови і знайомство учнів з елементами словотворення. Методика проведення морфемного розбору слів.
8. Формування у молодших школярів поняття про частини мови. Методика вивчення частин мови на функціонально-комунікативній основі.
9. Система роботи над іменником, прикметником, дієсловом, в початковій школі.
- Ю. Система роботи над займенником, прислівником у початковій школі.
11. Методика роботи над елементами синтаксису і пунктуації у школі першого ступеня.
12. Навчання орфографії як одне з найважливіших завдань початкового курсу української мови. Прийоми ознайомлення учнів з орфографічними правилами.
13. Системність вправ як одна з умов вироблення орфографічних навичок. Ви орфографічних вправ.
14. Диктанти. Види диктантів і методика їх проведення в початковій школі.
15. Облік знань учнів з фонетики, граматики та правопису. Норми оцінювання відповіді школярів та письмових робіт по класах.
16. Наочні посібники, ТЗН, дидактичний матеріал з фонетики, граматики та правопису і методика їх використання на різних етапах роботи.
17. Єдиний мовний режим. Вимоги до грамотного письма і культури мовлення, порядок ведення зошитів у початкових класах.

Рекомендована література

1. Матеріали лекцій, практичних, лабораторних занять.
2. Методика викладання української мови /За ред. проф. С.І.Дорошенка.- К.: Вища школа, 1992.-С. 96-238.
3. Наумчук М.М. Сучасний урок української мови в початковій школі: методика і технологія навчання.- Тернопіль.: Астон.- С.175-180.
4. Левченко Т.Г. Збірник диктантів та переказів для 1-4 класів.- Кременчук, 1996.-99с.
5. Терновська Т.П., Маркотенко Т.С. Збірник орфографічних вправ.-К.:Рута,2000.-128с.
6. Горбачук В.Т. Види диктантів і методика їх проведення.-К.: Радянська школа, 1989.-95с.
7. Бурак Г.Ф. Слово-диво: методичний посібник. - К.:Борівітер,1994.-96с.
8. Методичні рекомендації щодо усного і писемного мовлення мо

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ №3

ТЕМА. МЕТОДИКА КЛАСНОГО І ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

МЕТА. Формувати в студентів уміння й навички роботи над текстом художнього твору. Виробляти у майбутніх фахівців практичні вміння читати виразно, правильно, свідомо. Ознайомити з методикою вивчення твору як складного цілого. Закріпити теоретичний матеріал про три основні етапи процесу роботи над художнім твором; вчити студентів практично використовувати прийоми роботи на етапі проведення підготовчої роботи та первинного синтезу. Формувати в студентів уміння вибирати методи, прийоми, види роботи над текстами художніх творів залежно від їх жанру. Ознайомити студентів із специфікою організації і проведення позакласного читання, системою навчання самостійному читанню в початковій школі.

ПЛАН

1. Завдання уроків класного читання.
2. Види і способи читання.
3. Методика формування в учнів школи першого ступеня якостей повноцінного читання : усвідомленість, правильність, швидкість, виразність (шляхи їхнього розвитку і удосконалення).
4. Види роботи над текстом на уроках читання.
5. Типи уроків класного читання.
6. Характеристика основних етапів читання художнього твору.
7. Підготовка до сприймання твору.
8. Перше читання твору і перевірка сприймання прочитаного.
9. Методика опрацювання оповідань.
10. Особливості роботи над текстами народних і літературних казок. Будова уроку вивчення казки.
11. Методика опрацювання віршів.
12. Жанрові особливості байок та зміст роботи на уроці читання.
13. Методика опрацювання науково-пізнавальних статей і нарисів.
14. Мета і завдання позакласного читання в початковій школі.

15. Керівництво самостійним дитячим читанням. Оцінка знань, умінь і навичок учнів з позакласного читання.
16. Характеристика етапів формування читацької самостійності школярів.
17. Форми керівництва самостійним дитячим читанням.

Практичне завдання

1. На конкретному прикладі продемонструйте прийоми роботи, які доцільно було б використати у проведенні підготовчої роботи до сприймання молодшими школярами художнього твору.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1.Методика викладання української мови: Навч. посібник // За ред. проф.. С.І.Дорошенка.-К.: Вища школа.,1992.-с.276-315.
2. Киричук О.І., Волошина Г.П. Підготовка учнів до сприймання нового тексту //Початкова школа,1992.-№9,10.
3. Пархоменко Н. Методика роботи над словом, текстом на уроках читання //Початкова школа,1997.-№7.
4. Паскал Н. Використання гри та ігрових ситуацій на уроках читання //Початкова школа,1997.-№6.
5. Савченко О.Я. Підготовка учнів до сприймання нових художніх творів на уроках українського читання //Початкова школа,1990.-№3.
6. Програма з курсу “Методика викладання української мови в початковій школі”(Укладачі: акад.М.С.Вашуленко., проф.. А.П.Каніщенко.-К.:Рута,2000.- с.70-72.
7. Джежелей О.В., Коваленко О.М., Ємець А.А. Уроки читання і види мовної діяльності //Початкова школа,1994.-№6-8
8. Ігнатенко Н.В. Пізнавальні завдання на уроках читання у 2 класі //Початкова школа,1992.-№9,10
9. Баршай Л.С.Ефективний прийом усвідомленого читання //Початкова школа,1995.-№3
10. Лідкова С.М. Світ маленьких казкарів //Початкова школа,1995.-№444
11. Трохименко В.О. В.О. Сухомлинський про роль казок у духовному збагаченні учнів //Початкова школа,1986.-№9.-с.61-65
12. Якименко С.І. Казка у навчально-виховному процесі //Початкова школа,1998.-с.31-35.

Питання, завдання і методичні рекомендації до їх виконання

1. З'ясуйте програмні вимоги до ознайомлення з жанрами казки,
 - а. байки, віршів.
2. Яке значення має казка для дітей? Охарактеризуйте групи казок, уміщених у підручниках для читання.
3. У чому специфіка читання казки в порівнянні з оповіданням? Розробіть фрагмент уроку аналізу казки: продемонструйте прийоми роботи над дійовими особами, виразним читанням і структурою казки.
4. Назвіть специфічні особливості структури і змісту байки. Складіть план уроку читання однієї з байок: проілюструйте взаємозв'язок у роботі над сюжетною частиною, персонажами, мораллю і відображеними засобами мови твору. Визначте види читання тексту байки, обґрунтуйте свій вибір.
5. Які жанрові особливості вірша визначають методику підготовчої роботи, читання й аналізу його?
6. Охарактеризуйте методику роботи над ліричними й епічними віршами, використайте для прикладів матеріали поезій з читанок.
7. За якими ознаками розрізняються оповідання, нарис, науково-популярна стаття; у чому полягають методичні особливості роботи над творами цих жанрів.
8. Випишіть програмові вимоги до позакласного читання для 1-4 класів.
9. Складіть бібліографію книжок, які б, на вашу думку, повинні увійти в коло дитячого читання (по класах).
10. Запропонуйте цікаві форми керівництва самостійним дитячим читанням.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА №1

ТЕМА. АНАЛІЗ КОНСПЕКТІВ УЧИТЕЛІВ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ. РОБОТА НАД СКЛАДАННЯМ КОНСПЕКТУ УРОКУ З ЧИТАННЯ

МЕТА. Проаналізувати конспекти уроків учителів початкової школи з метою запозичення передового досвіду. Закріпити теоретичні знання студентів з методики класного читання, формувати вміння будувати конспект уроку з читання відповідно до навчально-виховних завдань з урахуванням специфіки жанру та змісту твору.

ПЛАН

- Аналіз навчально-виховної мети уроку, мотивації вибору вчителем теми.
- Висновок про відповідність теми уроку програмовим вимогам.
- Організація класу до роботи.
- Визначення методів, прийомів, використаних учителем у підготовці до засвоєння нового матеріалу.
- Характеристика роботи педагога й учнів над опрацюванням нового матеріалу.
- Аналіз роботи вчителя над розвитком мислення, учнів, попередженням орфографічних, мовно-стилістичних, пунктуаційних помилок.
- Визначення методів, прийомів, форм перевірки засвоєння учнями нового матеріалу, формування практичних умінь та навичок.
- Висновок про реалізацію мети уроку та його ефективність.
- Характеристика змісту та структури уроків вивчення творів різних жанрів.
- Аналіз конспектів уроків.
- Проведення фрагментів уроків за планами-конспектами

Практичні завдання

1. Скласти бібліографію методичної літератури з тем: "Методика вивчення основ фонетики, графіки, граматики", "Методика вивчення орфографії".

Письмово проаналізувати конспект уроку вчителя.

1. Повторити тексти лекцій "Процес роботи над текстом художнього твору" і "Методика опрацювання творів різних жанрів"; опрацювати

матеріал методичного посібника “Робота над текстом у початкових класах (автори М.Я.Плющ, Н.Я.Грипас).

2. Розробити план-конспект уроку вивчення оповідання, казки, байки (на вибір) за орієнтованою структурою:
 - оголошення теми, мети уроку;
 - підготовча робота до сприймання тексту учнями;
 - словникова робота (пояснення нових слів);
 - перше ознайомлення учнів з текстом художнього твору (читання твору вчителем або учнями з підручника чи напам’ять, переказ казки близько до змісту тощо);
 - бесіда за змістом прочитаного, визначення теми твору;
 - аналіз змісту, структури, мовно-стилістичних засобів тексту твору, специфіки його жанру;
 - підсумкова бесіда за змістом вивченого твору (оповідання, казки, байки), визначення головної думки-ідеї твору).

Завдання для спостереження й аналізу уроку

1. У процесі спостереження ходу уроку, з’ясувати такі питання:
 - Як учитель оголошує тему і мету уроку?
 - Які запитання, завдання використовує педагог для актуалізації опорних знань школярів?
 - Скільки часу відведено на засвоєння нового матеріалу?
 - Якими методами і прийомами користувався вчитель при поясненні нової теми, який мовний матеріал застосував?
 - Чи доцільно використано унаочнення, таблиці, схеми, дидактичний матеріал?
 - Чи мала місце на уроці навчальна гра?
 - Яку роль у процесі засвоєння нових знань відіграла робота з підручником?
 - Як зробив учитель підсумок уроку?
2. Проаналізуйте види навчальної діяльності і їх доцільність.
3. Охарактеризуйте ступінь активності учнів у процесі формування граматичного поняття.
4. Визначте, за якими принципами підібрав учитель вправи на закріплення вивченого.
5. Зробіть висновок про досягнення мети уроку, вирішення основних завдань, передбачених програмою.

Завдання №4

Опрацюйте теоретичний матеріал з теми: "Методика організації і проведення уроків класного читання". Зверніть увагу на способи і порядок роботи з текстом. Проаналізуйте структуру уроків класного читання. Розробіть конспекти уроків читання: для учнів 2 класу - 1 конспект; для учнів 3 класу - 1 конспект підсумкового уроку читання.

Читання в початкових класах є одним з предметів, у процесі якого здійснюється процес навчання, з одного боку, а з іншого - читання виступає засобом навчання. Чим успішніше діти оволодіють повноцінною навичкою читання, тим швидше будуть реалізовані можливості програмового матеріалу загальноосвітньої школи з метою навчання, виховання і розвитку учнів.

Читання - один з основних компонентів розвитку мовленнєвої діяльності школярів, один із важливих засобів формування особистості. Тому так важливо в початкових класах сформувати в учнів технічну сторону читання, уміння працювати з різними видами текстів, забезпечити максимальний вплив твору на школяра.

Методика навчання на уроках читання і його зміст повинні бути підпорядковані розв'язанню завдань, визначених шкільною програмою: пізнавальних (засвоєння інформації, що міститься в творах); виховних, у тому числі і завдань розвивального навчання (морально-естетичне трудове; розвиток мовлення, спостережливості, пам'яті, культури слухання, аналітико-синтетичних умінь - зіставлення, порівняння, узагальнення, доведення, проведення аналогії, стійкої уваги, витримки, терпіння, самостійності, творчих здібностей, навичок самоконтролю тощо); спеціально-навчальних: удосконалення техніки читання (розширення поля читання, кореляція темпу, удосконалення правильних прийомів читання, навичок виразного читання, розвиток мовленнєвого апарату і промовляння, вміння інтонувати речення тощо); розвиток навичок зв'язного мовлення у зв'язку з прочитаним текстом (відповіді на запитання; репродуктивний, вибірковий, стислий і творчий перекази тощо).

Варто звернути увагу на емоційно-вольову сферу діяльності дітей на уроці читання, оскільки завдання уроків читання полягають не лише в тому, щоб вчити дитину читати, розвивати її мислення, а в тому, щоб розбудити її душу і серце, тобто викликати певний комплекс почуттів при читанні й аналізові тексту.

Цьому сприятимуть способи і порядок роботи з текстом як на уроках класного, так і позакласного читання. Найбільш ефективними є:

- 1)самостійне прочитування та осмислення дітьми ключових для розуміння тексту слів і словосполучень, виділених учителем; оволодіння їх читанням з дошки;
- 2)передбачення змісту тексту або його частини з опорою на заголовок, ілюстрацію і ключову групу слів;
- 3)самостійне читання дітьми тексту або його частини вголос (ланцюжком або за викликом);
- 4)відтворення тексту за допомогою ілюстрацій або апікацій на дошці, заучування напам'ять цікавих словосполучень, виразів, римованих рядків за бажанням учнів;
- 5)бесіда-дискусія за проблемним запитанням, яке ставить учитель або пізніше - діти;
- 6)творчі роботи різноманітного характеру.

Така організація дітей до роботи з текстом на всіх уроках читання є продуктивною, суттєво допомагає при навчанні молодших школярів читанню.

Відповідно до завдань структура уроків класного читання орієнтовно може мати такий вигляд:

1. Повторення вивченого матеріалу. Актуалізація опорних знань.

Перевірка домашнього завдання.

Види робіт: підготовка до відповідей на запитання, записаних на дошці чи сформульованих усно; вибіркоче читання за завданням; переказ за планом, вказаним учителем (за частинами, поетапно, в цілому, стисло, детально, творчо); читання вказаних текстів, що містить твір (міркування героя, опис інтер'єру, розповідь одного з героїв...); знаходження подібних рядків до запропонованих учителем; встановлення за ілюстрацією змісту відповідної частини твору і зачитування її; читання в особах; виразне читання; словесне малювання; тлумачення читання; читання-драматизація; трансформація діалогічного мовлення персонажів твору в розповідне; характеристика дійових осіб; читання напам'ять тощо.

2. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Повідомлення теми і мети уроку.

Види робіт: підготовча робота до сприймання тексту: робота з наочністю, розповідь учителя, бесіда, лексико-семантична робота, лексико-стилістична робота, лексико-орфоепічна підготовка, ознайомлення з планом роботи над твором, вправи на класифікацію, робота зі змістом підручника, читання додаткових матеріалів учителем, учнями, створення проблемної ситуації, робота з основними структурними елементами книжкового апарату, прогнозування змісту твору за вказаними ознаками, робота над заголовком твору тощо; бесіда; актуалізація, уточнення і доповнення знань та уявлень учнів про явища, факти, події, що зображені у творі; узагальнення спостережень після екскурсії; демонстрація діа-, кінофільму; постановка мети вивчення матеріалу ("знання", "уміння" - визначаються за пізнавальною, виховною і спеціальною навчальною метою до кожного уроку).

3. Сприймання та усвідомлення нового матеріалу. Розвиток мовленнєвих умінь і навичок.

Види робіт: читання тексту учнями, вчителем; комбіноване читання (вголос - мовчки, учні - вчитель); відповіді на запитання, поставлені до читання; бесіда-роздум над прочитаним; зіставлення запропонованих прислів'їв, приказок із прочитаним текстом; відповіді на запитання (завдання), вміщені у кінці тексту; визначення серед запропонованих запитань (завдань) тих, що мають (не мають) відношення до тексту; встановлення фактологічного ланцюжка подій; робота з наочністю, ілюстрацією підручника; постановка запитань учнями; ведення діалогу з автором твору; кодування інформації, вміщеної в тексті; виразне читання тексту вчителем за складеною партитурою (як підсумок усієї самостійної роботи учнів по "впізнанню" нового тексту; цей варіант первинного читання твору можна використовувати лише на прозових текстах, його не рекомендується використовувати систематично) тощо.

4. Повторне читання тексту учнями і робота над тестом.

Види робіт: орфоепічне читання; тлумачне читання; акцентологічне читання; навчальне читання з постановкою таких запитань, котрі починаються зі слів: "Чому?", "Де?", "Коли?", "Як?"; вправи з розвитку техніки читання; поділ тексту на частини; складання словничка образних слів, антонімів, синонімів, порівнянь,

крилатих виразів; робота над фразеологією і мовними засобами; детальний переказ прочитаного; оглядове читання з елементами вибіркового; поєднання колективного читання з індивідуальним; знаходження завершених за змістом частин тексту; визначення головної думки твору; композиційний аналіз; складання, плану; переказ за планом; підготовка до стислого переказу і стислий переказ прочитаного; аналіз вчинків дійових осіб та їх мотивів; словесне малювання; робота за ілюстрацією (впізнання і переказ відповідної частини, опис); вправи на розширення "поля читання"; інтонаційне читання; логічне читання; робота по розширенню активного словника учнів тощо.

5. Узагальнююча бесіда за змістом твору.

Види робіт: розкриття ідейної спрямованості тексту; розкриття теми (основної думки) за опорними запитаннями; бесіда з метою підготовки до творчої роботи над текстом; бесіда за опорними запитаннями; робота з ілюстрацією підручника; робота з основними структурними елементами книжкового апарату; висловлення оцінних суджень; з'ясування причиново-наслідкових зв'язків; навчання технології логічного читання; вибіркоче читання; робота в групах тощо.

6. Робота над виразністю читання твору.

Види робіт: складання партитури читання тексту на основі усвідомлення ідейно-змістової та емоційно-образної спрямованості тексту; читання додаткових текстів учителем (учнями); слухання фонозапису твору; вправи на інтонування речень; читання-драматизація; групове (індивідуальне) читання; вправи на регулювання гучності голосу; тональне читання; трансформативне читання; заучування напам'ять; декламація; читання в особах тощо.

7. Застосування знань на основі творчої роботи над текстом.

Види робіт: творчий переказ; розповідь за аналогією; ілюстративна робота (словесне, графічне малювання); колективна декламація; читання-інсценізація; постановка "живих" картинок; складання сценарію за прочитаним - 4 кл.; робота над деформованою структурою тексту; комунікативне читання; уточнююче читання; складання усної (письмової) анотації до прочитаного твору; продукування діалогів; складання монологів від імені голого героя або одного з них за прочитаним змістом твору; складання опису з елементами міркування; робота над лексико-семантичними групами; робота над засобами виразності тексту (визначення ролі тієї чи іншої частини мови в описі, розповіді, міркуванні персонажів, подій, вчинків...); запис нової думки (слів, виразів); трансформативне читання-розповідь тощо.

8. Підсумок уроку.

Види робіт: встановлення спільних і відмінних рис у текстах, які розглядалися на уроці; бесіда-роздум творчого характеру; використання ТЗН і перечитування окремих частин текстів, що розглядалися на уроці за вказаною ознакою; розв'язання завдань на основі тексту; постановка запитань до текстів учнями; ведення словників ("Золоті зерна", "Перлини мудрості", "Барвисті слова"); з'ясування спільних (відмінних) завдань (запитань) методичному апараті підручника до розглянутих на уроці текстів; запис за опорною схемою основної думки; аналіз книжкових ілюстрацій (демонстраційних малюнків) до розглянутих текстів; з'ясування позиції учня "автора" ("художника") тексту тощо.

9. Домашнє завдання.

Види робіт: вибіркоче читання пейзажних описів, подій, слів головно-о героя, авторських слів, діалогів; графічне малювання; складання плану; добір інших

заголовків; виписування найвлучніших слів для характеристики героїв, подій, вчинків, описів; складання діалогу з героями, автором; добір прислів'їв, приказок; вивчення напам'ять; визначення головних і несуттєвих слів у тексті (абзаці); підготовка однієї з частин тексту до виразного читання; перекодування жанру твору; складання таблиць почуттів за прочитаним тощо.

Проте слід пам'ятати, що урок-читання не повинен плануватися за єдиним трафаретом. На уроці не можуть повністю повторюватися всі структурні компоненти і етапи роботи над художнім твором. Однак будь-який урок читання має бути цілеспрямованим: відповідати основним дидактичним вимогам, вимогам програми, віковим особливостям учнів, що допомагають організувати повноцінне сприйняття твору. Обов'язковою умовою уроку є читання й активна робота учнів з текстом;

Визначаючи той чи інший підхід до проведення уроку класного читання, вчителів необхідно акцентувати увагу на тому, що основні методичні положення повинні бути спрямовані на аналіз художнього твору, який передбачає:

- формування навичок читання та аналіз змісту твору як єдиний процес (завдання, спрямовані на розуміння змісту твору, одночасно є і завданнями, що удосконалюють навичку читання);

- з'ясування ідейно-тематичної основи твору, його образів, сюжетної лінії, композиції та образотворчих засобів, що в свою чергу в максимальній степені служить загальному розвитку учнів як особистостей, а також забезпечує їх розвиток мовлення;

- о пору на життєвий досвід учнів, що є основою усвідомленого сприйняття змісту твору і необхідною умовою його правильного аналізу;

- активізацію пізнавальної діяльності учнів і розширення їх знань про навколишнє середовище, як дійовий засіб формування основ наукового світогляду;

- розвиток психічних процесів учнів: уяви, пам'яті, мислення, аналізу і т. д. в єдності з формуванням розуміння естетичної цінності твору, його художньої краси незалежно від жанрової його специфіки.

Сучасна методика класного читання базується на теоретичних положеннях, розроблених такими науками, як літературознавство, психологія, педагогіка. Для правильної організації класного читання вчителів необхідно враховувати специфіку художнього твору, психологічні основи процесу читання на різних етапах навчання, особливості сприйняття і засвоєння тексту молодшими школярами тощо.

ОРІЄНТОВНІ ЗРАЗКИ КОНСПЕКТІВ УРОКІВ З ЧИТАННЯ

2 клас

Тема. Картини природи початку зими. М. Підгірянка, "Ходить, ходить зима гаєм". О. Тунець, "Чи є зима?".

Мета. Навчати учнів сприймати змальовані словами образи природи у прозових і віршованих текстах; спостерігати за особливостями переходу однієї пори року в іншу, за підготовкою тваринного і рослинного світу до зими, працювати над планом твору, розвивати усне мовлення, уяву, спостережливість, самостійність; виховувати любов до зимової пори інтерес до краси й неповторності природи; формувати

бережливе ставлення до неї.

Обладнання. Картини природи ранньої зими, додатковий матеріал.

План-конспект

I. Організаційна частина.

II. Перевірка домашнього завдання.

- Розкажіть улюблену вами казку. Продемонструйте книжку, з якої ви дізнались про неї.

III. Підготовка учнів до сприймання нового матеріалу:

1. Актуалізація знань учнів.

- Діти, давайте пригадаємо, як було змальовано осінь в останніх творах розділу "Осінь щедра, осінь золотава...".

(Картини природи пізньої осені, коли всі дерева вже голі, лише ялинки зеленіють та дуби шелестять своїм листям, і це листя вони скинуть лише навесні, а взимку розповідатимуть своїм сусідам про весну, нову пору року.)

- Діти, чи не така сьогодні погода за вікном?

2. Робота з наочністю.

- А тепер розгляньте картинки зимової пори і дайте відповіді на такі питання:

- Яку пору року зображено?

- З чого ви зробили такий висновок?

- Пригадайте, яким був перший сніг у нас? (Мокрий, лапятий)

- Отже, діти, як ви думаєте, який розділ ми розпочинаємо вивчати?

3. Робота над назвою розділу.

- Діти, прочитайте назву розділу. Подумайте, чому ж зиму назвали "білосніжкою"?

- Що допомагає передати цей прикметник? (Ласку, любов)

- Так, діти. А ще це може означати, що людина чекала приходу саме такої - доброї, ласкавої, з пухнастим снігом, без сильних морозів, завій та хурделиць - пори року. Тут звучать любов і сподівання на краще, бажання нового.

- Знайдіть у кінці підручника заголовок "Зміст". Знайдіть тему нового розділу - "Зима-білосніжка" - і перечитайте назви оповідань, віршів, казок, розповідей, загадок.

- Про що свідчать ці назви?

- Прочитайте назву першого твору в цьому розділі.

IV. Первинне сприймання і його перевірка.

1. Читання вірша "Ходить, ходить зима гаєм" учителем.

- А тепер прослухайте вірш і скажіть, що спільного в ньому з картинками? Що між ними відмінне?

(Учитель голосом підкреслює дії зими: ходить, простеляє, заплітає, розмовляє).

Спільне: у вірші й на картинах показано прихід нової пори року.

Відмінне: у вірші змальовано зиму як живу істоту. Вона сама порядкує, одягає землю в нове вбрання: килимочки простеляє - засипає снігом стежки-доріжки; берізки стрічками заплітає - на тонке, звисле гілля беріз насипає снігу; по ярочках з потічками розмовляє - накриває ярочки тонким шаром криги, під

яким дзюрчать (розмовляють) струмочки. А на картині не видно, хто це зробив і коли.

V. Читання вірша учнями і робота над ним.

1. Читання-завдання.

-Прочитайте першу строфу. Який малюнок ви уявили?

-Перечитайте наступні чотири рядки. Який малюнок ви собі уявили?

-То якою ви уявили собі головну героїню вірша?

-Яка вона? Чим це можна довести?

-Прочитайте два останні рядки вірша. Перечитайте вислови після вірша. Поясніть останні два рядки вірша.

2. Вправлення у виразному читанні вірша з дотриманням інтонації спокою, розповіді з притишенням і підвищенням голосу.

VI. Узагальнююча робота над віршем.

- Якою ти уявляєш зиму за цим віршем: лагідною, доброю, турботливою чи злою, жорстокою?

Фізкультхвилинка

VII. Робота над оповіданням "Чи є зима?" О.Буценья.

1. Підготовка до сприймання твору.

а) Робота над заголовком;

-Прочитайте заголовок. Як ви гадаєте, що може означати цей заголовок? (Він може означати, що хтось не впевнений у тому, що буває зима.)

б) Робота над загадками;

-А тепер прочитайте загадки, які написані на дошці. Відгадки до них - головні герої нашого твору.

По лужках, бережках ходить чудо в двох мисках.

Куди ходить — за собою хату носить. У кого кам'яна сорочка?

Живе спокійно, не спішить,

Вона ніколи не біжить.

Під панциром без страху

Гуляє... Вона живе в селі і в місті,

Обіч доріг, де є гаї,

Роками не міняє місця.

Осівши, в теплій краї

Не кличе діток відлітати,

Абиде стане зимувати.

Біла латка, чорна латка, по дереву скаче.

- Чи бачили ви цих тварин?

- Чи справді вони такі, як про них сказано у загадках? Доведіть це.

(У сороки крила і хвіст - чорні, боки і груди - білі, а її манера стрибати, вертітися та стрекотати також характеризує цю пташку як непосидючу вертуху.)

2.Первинне сприймання тексту та його перевірка.

а) Установка на сприймання:

-Уважно послушайте оповідання і подумайте над запитанням, поставленим у заголовку.

б) Читання за схемою "вчитель- учень";

в) **Перевірка первинного сприймання;**

-Хто готовий дати відповідь на запитання?

-Діти, а чому черепаха ніколи не бачила зими?

- Які ще тварини засинають на зиму? (Ведмідь, борсук та інші)

3. Читання твору учнями і робота над ним.

а) **Читання тексту за частинами;**

-Перечитайте першу частину оповідання.

-Про яку пору року йдеться в ній?

-Із чого можна довідатись про це? Доведіть це рядками з твору.

-Прочитайте другу частину оповідання.

-Знайдіть і прочитайте те місце, де йдеться про новину, яку сорока розповіла черепаці.

-А тепер прочитайте розповідь сороки про минулу зиму.

-Прочитайте третю частину оповідання. Підготуйте відповіді на такі запитання:

-З ким зустрілася сорока наступного дня в лісі?

-Про що розповіла сорока вороні?

-Як подивилась на сороку ворона і що відповіла їй?

Іч. - "Холодного осіннього ранку", "Сніданок черепахи"

Пч. — "Яка там ще зима?", "Зима - це твоя вигадка, сороко!"

Шч. - "Черепаха ніколи не бачила зими", "Даремно образилась"

-Який із цих варіантів найточніше відтворює зміст кожної частини?

-Прочитайте ще раз заголовок оповідання. До якої частини **він підходить** найбільше?

- Перекажіть зміст тексту за частинами.

4.Узагальнююча робота.

-На що схожий цей текст? (На казку)

-Чим? (Тим, що звірі в ньому розмовляють.)

-Що хотів підкреслити цим текстом письменник? (Кожна пора року має свої особливості, і різні тварини готуються до неї по-різному.)

-Про що ж основне ви довідалися?

-Якими показані тут сорока і ворона?

-VIII. Підсумок уроку.

-Які твори ми читали на уроці?

-Що спільного і відмінного між ними?

-Який головний герой у цих творах?

-IX. Завдання додому.

Прочитати оповідання-казку в особах. Читати вірш з інтонацією.

3 клас

Тема. Підсумковий урок з розділу "Із скарбниці казкарів світу"

Мета. Поглибити знання учнів про зарубіжних письменників та їхні твори. Розвивати образне мислення, мовлення, творчі смаки, виховувати любов до книги,

розвивати вміння працювати над текстом, ділити його на частини, вкладати план, розвивати творчі здібності.

Обладнання. Ілюстративний матеріал до всесвітньовідомих казок Г. К. Андерсена, братів Грімм, Астрід Ліндгрен, Шарля Перро, Захаріуса Топеліуса та ін; виставка книг зарубіжних авторів, підручник "Читанка".

План-конспект

I. Перевірка домашнього завдання.

- Пригадайте, яку казку ви читали вдома?
- Хто автор цієї казки? (Вожена Немцова)
- Назвіть її героїв.
- Відкрийте підручник на сторінці 352. Прочитайте, **що помітив пару бок**, голячи царя?
- Скажіть, яка таємниця гнітила юнака?
- Що порадив майстер хлопцеві?
- Чому про таємницю царя Трояна стало відомо всім?
- Яка головна думка казки?

II. Повідомлення теми і мети уроку.

- Сьогодні до нас завітали герої тих казок, із якими ми знайомилися протягом кількох уроків читання. Я думаю, вони полюбилися вам. Ці герої підготували для вас вікторину, щоб перевірити, чи добре ви знаєте їхні казки та авторів цих казок.

Вікторина

1. Хто з відомих казкарів світу любив у дитинстві грати в театр, сам шив своїм артистам костюми і вигадував для них усілякі пригоди? (Ганс Крістіан Андерсен)
2. Ким у світі вважають Г. К. Андерсена? (Королем казки)
3. Героїв якої відомої казки зображено на цій ілюстрації? ("Дюймовочка")
4. Про кого з казкових героїв можна так сказати: "Добре щире серце ні коли не буває гордим"? (Гидке каченя)
5. Відшукайте серед героїв цих ілюстрацій того, кому належать слова: "Спокійно, тільки спокійно!" (Карлсон)
6. Впишіть у клітинки прізвище автора казки "Про Карлсона, що живе на даху". (Ліндгрен)
7. Хто з казкових персонажів висловлював таку раду: "Якщо ви по слухаетесь цієї поради, то будете щасливі все життя. Вам треба лише вику патись у річці в тому місці, де я покажу, а все інше я влаштую сам"? (Кіт у чоботях)

6. Хто "батько" цієї казки? (Шарль Перро)

- Назвіть розділ, який ви прочитали.
- Твори яких жанрів вміщені в цьому розділі?
- Яка особливість казки?
- Ви, діти, прочитали велику кількість казок, працюючи над розділом. Сьогодні ви дізнаєтеся, звідки беруться казки. Про це вам розповість видатний фінський письменник Захаріус Топеліус, відомий вам як автор казки "Про Березу та Зірку".

III. Робота над текстом.

1. Словникова робота.

-Перш ніж дізнатися, звідки приходять до нас казки, прочитайте слова, записані на дошці.

1)верес - низький вічнозелений кущ із дрібними листками та рожевими квіточками;

2)межа - границя чогось, незорана вузька смуга між полями;

3)скроні - бокова частина голови від вуха до лоба, висок;

4)паморозь - схожі на іній опади, які в морозну погоду осідають на гілках дерев, дротах.

5)діаманти - дорогоцінне каміння;

6)предковічні - старовинні, дуже давні.

2.Первинне сприймання тексту.

-Послухайте текст "Де беруться казки" і скажіть: "Хто може розповісти силу-силенну казок, більше, ніж будь-хто з людей?"

3. Естафета.

- Чому автор пише, що зоряні казки найвеличніші і найчистіші?

4.Вибіркове читання.

- Відшукайте ті рядки, які підкажуть, де саме, у яких місцях, можна знайти казки.

- Підтвердіть словами тексту, якими словами пише казки природа.

5.Мовчазне читання.

- Поділіть текст на частини.

- Про що розповідається в кожній частині зокрема? Дайте назву кожній частині.

6. Складання плану.

7. Читання упівголосу.

- Підготуйтеся розповісти, де беруться казки?

IV. Підсумок уроку.

1. Гра "Де чия казка?".

Г.К .Андерсен "Казка про Березу та Зірку"

Брати Грїмм "Про Карлсона, що живе на даху"

Шарль Перро "Про царя Трояна..."

3. Топеліус "Кіт у чоботях"

А. Лїндгрєн "Хоробрий кравчик"

Б. Немцова "Гидке качєня"

- З'єднайте прїзвище автора з назвою казки, яка йому належить.

2. Творча робота.

Розповіді учнями власних казок.

V. Домашнє завдання.

Перечитати улюблені казки і до однієї з них намалювати малюнок.

Завдання №5

Опрацюйте теоретичний матеріал з теми: "Специфіка проведення уроків позакласного читання". Зверніть увагу на етапи формування читацької самостійності молодших школярів. Проаналізуйте позаурочну діяльність учнів, пов'язану з книжкою. Розробіть конспект уроку основного етапу формування читацької самостійності учнів.

Уроки позакласного читання в 2-4 класах покликані формувати елементарні основи читацької самостійності молодших школярів.

На *початковому* етапі (2-й клас 4-річної початкової школи) у роки позакласного читання за тривалістю є традиційними (45 хв.) і покликані поступово розширювати читацький кругозір учнів, привчати дітей без допомоги вчителя самостійно настроюватися на читання нової книжки і відомо прочитувати вказаний вчителем твір. Вчитель на кожному уроці знайомить учнів з двома книжками. Одну з них вчитель читає учням сам, формуючи при цьому творчу яву, інтерес до мистецтва слова і його повноцінного сприйняття, другу — розглядають і читають учні самостійно.

Робота з дитячою книжкою спрямована на формування в дітей уміння правильно називати книжку (автор і заголовок книжки), розмежовувати книжку-твір і книжку-збірку, визначати жанр книжки, встановлювати зв'язки: автор — книжка, тема — книжка, тема — автор, автор — жанр — твір, автор — книжка — тема, засвоєння поняття "однойменний" твір тощо. Вимоги до дитячої книжки залишаються і ж самі, що і на підготовчому етапі. Вони практично реалізовані в таких серіях: "Перші книжечки дитячого адка", "Для першокласника", "Для маленьких", "Читаємо самі".

Програмою передбачені основні вимоги до змісту та обсягу знань, умінь і навичок учнів на даному етапі формування дитини-читача, які б удуть реалізовані за умови систематичного обліку процесу навчання з позакласного читання обто його змісту і послідовності, а також результативності.

Уроки зп озакласного читання мають практичну спрямованість. Тому необхідно, щоб учні завжди виступали активними учасниками навчально-художньої діяльності як на самих уроках позакласного читання, так і в по-заурочний час. Для них мають стати бажаними різноманітні види проведення цікавого відпочинку за участю і при допомозі книжок є і драматизація прочитаних творів, і літературні ігри, інсценізації, виготовлення шапочок-масок, постановка "живих" картинок, участь в літературному "Полі чудес", конкурсах "Запитаємо - відповідай", розучування діалогів, пісень, організація книжкової "лікарні", оформлення під керівництвом учителя книжкових виставок зав казаною ознакою тощо. Така організація роботи позитивно впливає на розвиток їх мовлення, образного мислення, уяви, культури сприймання художніх творів (книжок), збагачує почуття, активно готує до самостійної читацької діяльності.

У 3 класі (*основний етап* формування читацької самостійності молодших школярів) вся навчально-виховна робота з дитячою художньою книжкою планується так, щоб кожний учень навчився, а головне, звик вибирати і читати книжки, виходячи із загальної для всього класу мети і власних читацьких можливостей, які удосконалюють від уроку до уроку.

Оцінці може підлягати як увесь вказаний комплекс, так і один із його компонентів.

У дітей на попередніх етапах (підготовчому, початковому, основному) закладені основи читацької самостійності. На *завершальному етапі* завдання полягає в тому, щоб ці основи використовувати, розвивати, удосконалювати. Це завдання може бути розв'язане шляхом умілого й доцільного керівництва самостійним дитячим читанням у вільний від уроків час. Керівництво дитячим читанням передбачає визначення мети читання, близької і на перспективу та шляхів, якими повинні учні пройти за певний проміжок часу, з одного боку, а з іншого - здійснення контролю за способами

читацької діяльності учнів (чи правильно він орієнтується в книжці і серед книжок, свідомо чи формально, у відповідності до своїх сил і можливостей, чи підмінює особисту діяльність чиеюсь допомогою) та їх удосконалення згідно з вимогами програми.

Важливо підкреслити, що, готуючись до уроку позакласного читання, діти повинні не лише вибрати і прочитати необхідну і відповідну темі уроку книжку, а й підготуватися розповісти про неї і про прочитані твори. Незалежно від особливостей теми і прочитаної дитьми до уроку літератури основним правилом повинно залишатися одне й теж: у процесі бесіди не повинно бути жодного питання, на яке можна було би відповісти "просто так", не прочитавши уважно твору; жодного питання, відповідь на яке і без того зрозуміла ін є викликає нів учителя, ніу дітей дійсноїї отреби почути його і обговорити.

При підготовці і перевірці домашнього завдання вчителя повинно цікавити, як учні уявляють собі вказану тему, хто і що збирається читати, про що хочеться розповідати на уроці? Про яких героїв уже читав? Де? Що довідався про них? Як про це розповідається у книжці? Такий підхід забезпечує достатній рівень начитаності, належну обізнаність у доступному: колі читання і вміння швидко у ньому орієнтуватися. А це, у свою чергу, сприяє формуванню читацьких інтересів, уподобань і на цій основі відчиняє двері для індивідуалізації читання у дітей різного рівня розвитку багатогранної художньої, довідкової, науково-пізнавальної літератури, дитячої періодики. Якість навчання повинна визначатися не тим, скільки дитина прочитає, як швидко прочитає і навіть не тим, залюбки чи під примусом береться за книжку. Вона визначається тим, що у процесі читання дитина оволодіє типом правильної читацької діяльності, компонентами якої є: у свідомлення читачем мотиву або мети, з якою він звертається до книжок, знання світу книжок, вміння сприймати зміст книжки, закодований і звернений до читача "чужою", тобто авторською мовою, відповідно до своїх сил і можливостей, так і її оформленням, тобто у всіх елементах і службах книжки як інструмента для читання.

Коло читання сучасних молодших школярів систематизується за дуже різними параметрами: традиційно - за темами читання; за видо-жанровими різновидами; за рівнем труднощів передбачення читачем змісту книжки за її зовнішніми показниками, за форматом; конструктивно-оформлювальними елементами; структурою; за призначенням тощо.

Книжки, що складають коло дитячого читання, слід розглядати з точки зору доступності й усвідомлення їх змісту дитьми, вміння використати цей „ зміст у міру своїх сил у власному досвіді, а також з точки зору естетичного виховання дітей. Будь-яка функція є важливою, оскільки досвід, що складає зміст книжки, по суті своїй є важливий, необхідний, цікавий дитині з точки зору навчання, виховання і розвитку її особистості, як людини.

Знання книжок безумовно пов'язане з умінням читача систематизувати світ книжок і перш за все впорядковувати найближче книжкове оточення. Вибирати, читати книжки, впорядковувати їх буде дитина лише тоді, коли у неї буде певний інтерес до них, а інтерес з'являється тоді, коли, за твердженням психологів, потреба зустрічається з предметом. Як бачимо, ці процеси взаємопов'язані і взаємообумовлені. Тому обов'язковою умовою виникнення, сформованості читацьких інтересів у будь-якого читача є високий рівень начитаності, достатня поінформованість про доступне коло читання та вміння швидко в ньому орієнтуватися.

Як зазначає проф. Светловська Н.М. (див.: Нач.ш к.1 975 - №8.- С.6 8), читацькі інтереси - це обов'язково інтереси за вподобанням, спрямовані не на книжки взагалі, а на книжки певного кола, які читач виділяє серед всіх інших книжок і віддає перевагу саме їм, оскільки відчуває в них особисту потребу, вважає їх найбільш необхідними для себе - для поповнення своїх знань.

У читачів 4 класів усвідомлені читацькі інтереси ще відсутні, вони ще не сформовані. Але на основі знань, вмінь, якими діти опанували упродовж уроків позакласного читання у попередні роки навчання, стає можливим формування в учнів читацьких інтересів, їх розширення, поглиблення та індивідуалізація.

Уроки позакласного читання проводять один раз на два тижні. Структурно вони майже не змінюються у порівнянні з основним етапом. Однак на завершальному етапі вони мають свої особливості, які вчителю слід враховувати. На будь-якому уроці позакласного читання необхідно:

1. Допомогати кожній дитині усвідомлювати свої індивідуальні вподобання у читанні.
2. Закріплювати звички у дітей систематично і цілеспрямовано книжки, коли виникло бажання про щось довідатися.
3. Тему уроку формулювати широко. (Наприклад, "До світла, до знань", "Скарбниця народної мудрості", "Все так цікаво навкруги"). Такий підхід до формулювання теми, з одного боку пробуджує інтерес до читання, а з іншого боку - відкриває широкі можливості для індивідуальної дитячої творчості, формує читацькі інтереси спонукає дітей розмірковувати, осмислювати мету домашнього завдання, обирати свій аспект теми і, звичайно, розширює читацький кругозір і вдосконалювати читацький досвід.
4. Змінювати й урізноманітнювати форму аналізу дитячих книжок, прочитаних учнями до уроку позакласного читання. Звіт про прочитану книжку, роздум про прочитаний твір, стислий переказ прочитаного, анотування книжки, узагальнення матеріалу, взятого з різних джерел, висловлення власного ставлення та оцінних суджень має стати пріоритетним у визначенні видів роботи з книжкою і серед книжок.

5. Забезпечувати спілкування учнів з книжкою: потрібно читати, проникаючи в зміст кожного речення, кожного слова, привчатися вести діалог з автором - запитувати автора, осмислювати, розуміти інформацію, закладену в тексті, отримувати відповідь.

6. При реалізації теми й мети уроку передбачати можливість роботи з тим фондом книжок, який є у шкільній (міській, районній, сільській) бібліотеці.

Методика рекомендує три типи запитань, які можна ставити:

1. Ті, що сприяють розумінню інформації - хто це?, що це?, де це відбулося? Вони тематичні, допомагають дати відповідь - про що цей текст.

2. Питання, що допоможуть крок за кроком зрозуміти, яким є авторське ставлення до того, про що говориться у цьому тексті, його основну думку. Наприклад, чому саме?, які висновки можна зробити? - запитання, які ставляться авторіві. Це смислові питання.

3. Прогнозуючі питання - такі питання, що передбачають, як далі будуть розгортатися події, прогнозувати їх, висловлювати припущенням про свою роль як співавторів тощо.

Кожне з запитань необхідне читачеві, оскільки треба зрозуміти і зміст (на

допомогу поспішають і тематичні запитання), і авторський задум (сміслові запитання, що допомагають з'ясувати авторське ставлення до висловленого у тексті), і контролювати себе (у процесі читання зупинишся, поставити запитання і постаратися уявити, що буде далі), тобто допомогти собі стати вдумливим, зацікавленим читачем.

Не слід обминати увагою і роботу над заголовком книжки, твору, оскільки про них він може сказати дуже багато. Не випадково його називають "вхідними дверима в текст". Якщо спонукати дітей до роздумів над смыслом заголовку, то багато чого стане зрозумілим ще перед читанням, "на порозі тексту".

Заголовок може повідомляти попередньо про ті події, що ляжуть в основу сюжету казки, оповідання, вірша, окремої частини тощо. Заголовок може допомогти дітям зрозуміти авторську думку, смисл тексту і авторський задум. В окремих випадках автор користується заголовком-загадкою, що приховує авторську думку з приводу подій, вчинків героїв тексту.

Урок позакласного читання повинен бути розрахований на рівень можливостей учнів і забезпечувати таку взаємодію вчителя з учнями, при якій діти можуть виявляти доступний для їх віку обсяг читацької самостійності. На уроках учні поступово знайомляться з українською і зарубіжною дитячою літературою - художньою, науково-пізнавальною і довідковою — для дітей молодшого шкільного віку, без обмеження в обсязі, всіх видів і структур, а також з дитячою періодикою. Учні вдосконалюють вміння орієнтуватися в доступному колі читання відповідно до теми читання і особистої мети, засвоюють закономірності: автор - тема, автор - жанр, питання - тип книжки, вчать користуватися ілюстрованою каталожною і типовою карткою, а також вчать самі складати картки - як типові, так й ілюстровані. Окрім цього, діти засвоюють на даному етапі такі поняття, як-от: різні завдання читання, доступне коло читання, дитяча періодика, опис книжки за карткою, тематична і авторська картотека.

Оскільки урок позакласного читання виконує навчальну і виховну функцію, то характерною особливістю його виступає спрямованість на засвоєння дітьми прийомів самоконтролю, самообліку, звички до самооцінки, самоаналізу.

Тому всі завдання повинні бути спрямовані на перевірку широти, глибини, впорядкованості читацького кругозору дітей, на з'ясування інтересу, систематичності й усвідомленого вибору і читання книжок, тобто з'ясування ставлення дітей до книжки і самостійного читання та правильність, швидкість, здатність до переносу знань, умінь і навичок, якими діти опанували на попередніх уроках позакласного читання, у процесі уроків класного читання та інших уроках.

На уроках позакласного читання актуальними є індивідуальна і групова діяльність учнів, яка пов'язана з виконанням ними завдань типу: вибір улюбленої книжки, підготовка розповіді про неї, читання творів, відшукування книжок за вказаною ознакою (автором, жанром, заголовком, серією, темою, структурою), оформлення книжкової виставки, складання рекомендаційного списку дитячих книжок до вказаної теми, запис паспорта книжки на каталожну картку, постановка "живих" картинок, інсценізація і переказ прочитаного, групова підготовка до звіту про прочитані книжки, вміння знаходити потрібну книжку, користуючись даними титульної сторінки або вихідними даними обкладинки, вибір і читання книжок, посильних для кожного учня, серед рекомендованих книжок різного рівня складності, визначення типу книжки за конструктивно-оформлювальними

елементами, оформлення вирізок з дитячої періодики, вибір і читання біографічних матеріалів про поетів, письменників у-виданнях, адресованих дітям, читання книжок за інтересами з опорою на класну картотеку, читання книжок відповідно до особистих інтересів, самостійне використання книжок-довідників, складання усних анотацій на книжку, визначення теми і спрямованості читання, представленими книжками, обмін думками, роздуми над прочитаним тощо.

Для позаурочної діяльності з книжкою і серед книжок доцільно рекомендувати дітям оформлення класної картотеки, читання вголос книжок у групах, організацію книжкової виставки за вказаною ознакою, відвідування бібліотек, перегляд діафільмів, збір матеріалів із дитячої періодики, підготовку до свят, конкурсів, організація у класному куточку читання книжкових розділів (наприклад, книжки-довідники, улюблені вірші, казки...), підготовка анотованих карток на прочитані книжки і поповнення ними класної картотеки, збір ілюстрацій до вказаної теми, складання рекомендаційних списків за вказаною ознакою, ведення класного щоденника читання, розучування ігор, виготовлення і оформлення книжок-саморобок тощо.

Позаурочна діяльність учнів передбачає їх участь в тих заходах, які не-обхідно проводити у школі, класі і які обов'язково пов'язані з книжкою, з читанням. Серед них найпоширенішими є:

літературні ігри ("Хто я?", "Моя біографія", "Чи знаєш ти письменників?", "Перевір себе", "Чергова буква", "Уяви і пригадай знайомі рядки", "Впізнай вірш", "Літературна думка", "Літературні шаради", "Літературна вікторина за творами...", "Літературні загадки за творами...", "Що ти про мене думаєш?", "Уяви себе", "Хто більше?"),

конкурси (на кращого читця віршів, знавця загадок, ігор, творів на задану тему, творів письменника...),

дні (улюбленого твору, письменника, казок або творів інших жанрів, найцікавішої книжки...),

тижні дитячої книжки, улюбленого письменника,

літературні вернісажі, усні журнали, екскурсії, літературні гуртки тощо.

Книжкове оточення і активна самостійна робота з книжкою формує особистість, яка хоче зрозуміти навколишній світ і змінити його. Ввести душу в оточуючі його різні сфери цього світу, навчити розуміти мову цих сфер, допомогти дитині, не запізнившись, визначити ту сферу, що найбільшою мірою відповідає її здібностям, структурі особистості, запитам і де воїна тому може відразу і, звичайно, надалі проявити себе повно і всебічно - ось такою повинна бути метан авчально-виховного процесу на початковій ланці навчання у школі майбутнього. Досягти її нелегко, але необхідно.

За функціональною спрямованістю, поставленими метою і завданнями для кожного етапу формування читацької самостійності існує своя типова структура уроку позакласного читання.

Початковий етап

1. Розв'язання завдань з орієнтування в групі книжок з метою вибору необхідної книжки за вказаною вчителем ознакою (3 хв.).

2. Читання книжки (твору) вчителем вголос (7 хв.).

3. Бесіда-роздуми над прослуханим (4-5 хв.).

4. Самостійне знайомство учнів із новою книжкою як засіб підготовки

до наступного читання (5 хв.).

5. Читання учнями твору вказаного вчителем (10-13 хв.).

6. Вияв і оцінка якості самостійного читання-розгляду незнайомої книжки (10 хв.).

7. Рекомендації до самостійної позаурочної індивідуальної (колективної) діяльності з книжками (1-2 хв.).

Основний і завершальний етапи

1. Колективна робота з виставленими книжками, прочитаними до уроку; визначення книжок для всебічного аналізу і обговорення (5-7 хв.).

2. Бесіда про героїв прочитаних книжок, авторів книжок (30 хв.).

3. Доповнення, розширення, уточнення читацького досвіду дітей учителям (5-7 хв.).

4. Домашнє завдання (1-2 хв.).

Приклад конспекту уроку позакласного читання

Тема. Тарасова криниця (3 клас)

Мета. Пробуджувати у дітей інтерес до знань, до пошуку відповідей на будь-які запитання в книжках, розширювати читацький кругозір учнів.

Обладнання. Малюнки до окремих творів, картки з індивідуальним завданням.

План-конспект

1. Робота з виставкою прочитаних книг до уроку.

Біля дошки виставити 5-7 книг, які принесли діти.

-Прочитайте записану на доці тему уроку. Чи відповідають їй представлені на виставці книжки? Хто з вас, дітки, читав ці книжки? *(Вчитель вказує на них і пропонує учням картки-завдання, що допоможуть їм розповісти про книжки.)*

Картка 1

-Яка назва книжки? *(Прізвище автора і заголовок книжки.)*

-Твори яких жанрів увійшли до книжки?

-Який з творів ти прочитав? Про що (кого) він?

-Чи є в книжці твори на іншу тему? Як ти про це дізнався?

Картка 2

-Яка назва книжки? *(Прізвище автора і заголовок.)*

-Для кого вона призначена?

-Які відомості ти отримав з титульної сторінки?

-Який із творів тебе зацікавив? Чим?

Картка 3

-Яка назва книжки? *(Прізвище автора і заголовок.)*

-Про що (кого) вона розповідає? Як ти про це довідався?

-Чи є в книжці анотація - короткий зміст? Знайди анотацію на зворотному боці титульної сторінки і прочитай її.

-Який з творів ти прочитав? Чим він привернув твою увагу?

-Про що сьогодні будемо вести мову на уроці? *(Про школу, про знання, про книжку.)*

2Всебічний аналіз визначених для обговорення книг.

-Назвіть книги (окремі твори), які ви прочитали до уроку.

-Твори яких авторів вам запам'яталися? Чим?

-Що ви дізналися з цих творів?

-Які книги (твори) викликали, у вас захоплення (смуток, радість, тривогу)? Чому?

Який із творів (або рядки з нього) ви запропонуєте прочитати? Прочитайте їх.

-Чи відповідає малюнок на обкладинці змісту прочитаного вами твору (книги)?

-У кого з вас є книжки, вибрати які допоміг малюнок на обкладинці?

-Твори яких жанрів увійшли до прочитаних вами книг?

-Який з творів про школу, про знання вам сподобались найбільше? Чому?

-Книги (твори) якого письменника ви хотіли б послухати (перечитати) ще раз? Які саме?

(За бажанням дітей окремі учні читають або переказують названі твори (книги). Відповіді на будь-які запитання учні обґрунтовують змістом книжки.)

3. Розв'язання літературного завдання з використанням змісту.

а)- Хто автор вірша "Веселий дзвінок"? (М. Сингаївський.) Визначте на виставці книжку з цим віршем.

б) Учитель демонструє малюнок буханця хліба.

-Подивіться на малюнок і пригадайте, як Василь Довжик назв своє оповідання про хлопчика, який захотів жити на своєму хлібі, і як батько допоміг йому зрозуміти кольори хліба? ("Скажи мені, якого кольору хліб".) Як називається книжка, до якої увійшло це оповідання? (Збірка "Сонячний коловай".) Прочитай (учитель пропонує учневі, який правильно визначить книжку) останній абзац оповідання. Як ти розумієш слова батька, з якими він звернувся до сина?

-Можна за малюнком і назвою визначити, чи співвідносне це оповідання з темою уроку? Чому ми розглядали даний текст? (Тато допоміг синові доповнити і розширити знання про хліб.).

в)- Яка назва твору, з якого я вам прочитаю уривок?

... Люда вдома книжку розгорнула-

ой, якраз цікава є стаття:

різних слів сучасне і минуле,

як слова народжує життя.

-Я читала, - повідає Люда

стишеній цікавій дитворі,-

що слова так само, як і люди,

молоді бувають і старі.

(Д. Білоус. І якби моя бабуся встали)

-Яка назва книжки, до якої увійшов даний твір? Покажіть і прочитайте її назву.

4. Знайомство з новими творами, жанрами, письменниками.

-Діти, упродовж усього життя ми звертаємось до книжки, щоб поповнити, розширити або уточнити свої знання. Коли ви були маленькими, вам батьки, бабусі чи дідуся читали казки, вірші, оповідання. А коли ви самі навчилися читати, то брали книжечку до рук і читали про таємниці природи, про те, як живуть люди в далеких і близьких краях... Ви поповнювали свої знання з книжок і будете це робити завжди,

якщо захочете знайти відповіді на запитання, що виникатимуть у вашому житті. Школа допоможе вам у цьому, тому що знання збуджують уяву, народжують мрію, зміцнюють волю, сприяють самовихованню.

Сьогодні я вас хочу познайомити з новим письменником. Його звали Сергій Носань.

Матеріал для вчителя

Сергій Лукич Носань народився на Черкащині в сім'ї колгоспника. Рано залишився без батька - той загинув у 1943 році на фронті. Мати працювала в рільничій бригаді. Син завжди допомагав матері, коли підріс: пас громадську череду, возив жниварям воду, заготовляв сіно. Закінчив Черкаський педагогічний інститут.

Любов до художнього слова прокинулася у Сергія Носаня змалку, ще коли слухав бабусині колискові та народні пісні й казки, коли почав школярем віршувати, а в п'ятому класі створив одноактівку зі шкільною життя "Горобчик", в якій сам виконував головну роль...

Цікавою є його збірка оповідань для малят "Сонячний ранок".

Окремі оповідання письменника друкували в перекладах на російську, киргизьку та німецьку мови.

Живе Сергій Носань у місті Черкасах.

-Прослухайте одне з його оповідань про школу "Остання двійка".

5.Роздуми над прочитаним.

-Оповідання якого автора ви прослухали? Воно вам видалося цікавим? Чим? Чи вболівав Гриць за Ванька? Як ви вважаєте, добру послугу надавав Ванькові його товариш? Яким ви собі уявляли Ванька на початку оповідання? А в кінці? Чи зрозумів хлопчик свій вчинок? Чому ви так вважаєте? Як би ви вчинили на місці Ванька?

6.Самостійна робота учнів з новими книжками, творами на тему уроку. Вчитель пропонує дітям обмінятися книжками і розглянути їх. Ознайомившись із книжкою, кожний учень обирає собі твір для самостійного читання. Замість книжки можна запропонувати дітям збірки для позакласного читання, на які зорієнтує вчитель.

7.Перевірка якості самостійного читання-розгляду.

-Назвіть, з якою книжкою ви зараз ознайомилися? Яку інформацію ви отримали з титульної сторінки? Який твір ви прочитали? Що ви можете про нього розповісти? Чи траплялися вам жартівливі твори про школу? Які? Назвіть письменників, твори, яких ви прочитали".

8.Домашнє завдання.

1. *Читайте книги, твори про символи нашої Батьківщини: герб, прапора імн, український віночок, лелеку, калину, вербу, тополю, барвінок...*

2.*Вибери в бібліотеці одну з книг (творів) В. Скуратівського. О. Ємченко, О.Кравець, О. Кириченко та ін. Принеси цю книжку на виставку.*

3.*Склади картку на книжку. Подумай, що ти можеш розповісти про цю книжку.*

4.*Звернися до збірки з позакласного читання. Який з творів ти за пропонуєш прочитати в класі?*

Тема. Улюблені вірші

Мета. Розширювати уявлення дітей про тематику дитячих віршів. Формувати

чуття краси слова, сприяти розвитку індивідуальних літературних уподобань, закріплювати зв'язок: *книжки-жанр*.

Обладнання. Репродукції картин про природу, життя людей і т. п., виставка дитячих малюнків, виставка книжок.

План-конспект

1. Робота з виставкою книжок, прочитаних до уроку.

- До якої теми уроку ви, діти, готувалися? Який жанр літературних творів ми будемо аналізувати, обговорювати? Чи можливо було перечитати всі вірші і всі книжки? А їх принести на урок? А які книжки з улюбленими віршами ви принесли?

- Які книжки представлені на виставці? Назвіть їх. (Почергово називається 5-6 книжок.) Твори яких жанрів увійшли до цих книжок? Доведіть. | Залишіть на виставці тільки ті книжки, що містять лише вірші. Яку законо-| мірність у цьому випадку ми простежуємо? (Книжки-жанр).

- Серед книжок, що залишилися на виставці, є книжка з віршами одного автора? Яка це книжка? Назвіть і покажіть її. Хто ілюстрував вірші цього [поета? Який зв'язок тут ми встановимо? (Жанр-автор-книжка).

- Чи є серед книжок та, що містить вірші багатьох авторів? Назвіть і покажіть її. Який зв'язок тут очевидний? (Жанр-автори-книжка).

- Чи трапилися вам при підготовці до уроку книжки з віршами на одну тему, наприклад, книжка з віршами про природу, дітей, тварин? Чи є така книжка у вас або на виставці? Назвіть і покажіть її. Який зв'язок у цьому випадку маємо? (Жанр-тема-книжка). У цих віршів один автор, чи кожний із творів має свого? То що ми маємо додати до цього зв'язку? (Жанр-тема-автори-книжка).

- Чим привабили вас ці книжки? Вірші яких авторів вони містять? Чи є у вас книжки в нетиповому оформленні? Назвіть і покажіть їх. Як називаються такі книжки? Яка сторінка обкладинки нам про це повідомляє? Доведіть. Що ви можете розповісти про цю книжку? При розповіді обов'язково підкресліть, чому саме вона стала предметом вашої уваги. (Вчитель викликає двох учнів, один з яких розповідає про типову книжку, другий - про книжку в нетиповому оформленні. Діти повинні наголосити, що ці книжки містять їх улюблені вірші.

2. Всебічний аналіз прочитаних віршів і книжок.

- Вірші яких поетів ви читали? До складу яких книжок вони увійшли? Чиї вірші вам особливо запам'яталися? Чим? До яких віршів ви зробили малюнки? (Малюнки на виставці переглядаються.)

- Який малюнок вам сподобався? Як ви вважаєте, він точно відтворює зміст вірша? Чим треба доповнити малюнок? Які елементи на малюнку зайві? Хто з вас, діти, ілюстрував вірші улюбленого поета? Покажи свій малюнок. Як ви думаєте, хто є улюбленим поетом нашого "художника"? До якого твору цей малюнок? У якій книжці можна прочитати вірш?

- Які вірші ви вивчили напам'ять? Прочитайте їх. (Учитель викликає 3-4 учнів і кожному ставить запитання). Яка книжка подарувала тобі зустріч з поетом? Хто його автор? Про що йдеться у вірші? Які слова вживає автор, щоб викликати в читача піднесений настрій (почуття жалю, скорботи, радості, смутку, переконаність, впевненість, хвилювання, роздум...)?

-Кого схвилювали вірші інших поетів? Чиї це вірші? Прочитайте їх? Чим вони вас привабили? В яких книжках ви на них натрапили? Назвіть і покажіть їх.

-Хто підготував розповідь про поета, вірші якого стали улюбленими? Розкажи, що ти довідався про автора цих віршів? Де ти про це прочитав? Який вірш вивчив напам'ять? Розкажи його (або прочитай). До якої книжки увійшов вірш? Назви і покажи її.

-Чи траплялися вам вірші авторів інших народів світу, а не лише українських? Які вірші цих авторів ви читали? У яких книжках і ми зможемо прочитати вірші цих поетів? Який з віршів ви запропонуєте послухати нам? (Один-два учні читають вірші зарубіжних поетів.)

-Які вірші читали у "Книжечці-виручалочці"? Кому вони належать? Які з авторів вам відомі? Які твори цих авторів пам'ятаєте? Вірші якого автора вам трапилися вперше? Чи довідалися ви щось про цього автора? Розкажіть.

3.Робота з наочністю. Вибіркове читання.

Учитель демонструє репродукції майстрів живопису: Т. Шевченка, Т. Яблонської, І. Левітана, В. Васнецова, В. Серова та ін. Якщо їх репродукції відсутні в методичному шкільному кабінеті, можна використати книжкову ілюстрацію.

-Діти, будьте уважними. Розглянувши картину, визначте, до якого твору вона може бути ілюстрацією. Якщо у когось цей твір є у книжці, прочитайте його класу. (Учитель демонструє 2-3 репродукції, а учні читають твори, зміст яких відповідає змістові ілюстрації.)

4.Активізація читацької пам'яті дітей.

а) Робота у групах.

Учитель розподіляє дітей на 3-4 групи. Кожна група отримує завдання відповідно до читацької ерудиції її складу. Завдання записане на картках. Час виконання - 3-5 хв.

Група 1. Запишіть шість прізвищ поетів-класиків.

Група 2. Запишіть шість прізвищ поетів-сучасників.

Група 3 Запропонований список прізвищ поетів розділіть на дві групи: поети-класики і поети-сучасники. (П. Воронько, О. Сенатович, Л. Українка, П. Грабовський, Г. Демченко, Т. Шевченко).

Група 4. До вказаних прізвищ поетів дописати заголовки їхніх творів. (О. Пчілка, Л. Українка, О. Сенатович, Д. Павличко, А. Костецький, М. Син-гаївський.)

Після відведеного часу перевіряється якість виконаної роботи та оцінюються відповіді цілої групи. Обов'язково ставляться додаткові запитання типу:

-Як ви доведете, що цю групу поетів називають класиками (нашими сучасниками)? Які вірші цих поетів ви пам'ятаєте? Який з творів і якого поета знаєте напам'ять?

б) Колективна гра "Літературний аукціон".

Учитель називає тему. Учні мають до неї дібрати назву твору (прізвище поета і заголовок, наприклад: природа - Я. Щоголів. Зимовий ранок). Виграє той, хто останнім назве твір або хто більше назве їх. Для заохочення переможця йому вручається приз: книжка-саморобка, дитячі вироби, малюнки, прочитаний вірш (пісня, казка) або задалегідь придбані іграшки-сувеніри чи дитячі книжечки.

- Діти, а зараз проведемо літературний аукціон. Я називаю тему, вам

необхідно вказати назву твору, в якому вона розкривається!! Переможця чекає нагорода. Отже, теми віршів - Природа. Пташки. Діти. Звірі.

в)Гра "Кому я належу".

1. Вересневий жарт. Т.Шевченко
- 2.Снігурі.Л .Українка
- 3.Ттринджолками.А . Костецький
- 4.З а сонцем хмаронька пливе. О.Пчїлка
- 5.Як зробити день веселим. О .Сенатович
6. Вишеньки. О Олесь

- Визначте авторів віршів. Заголовки віршів з'єднайте лініями з прїзвищем їх автора.

Довїдка: О. Сенатович. Вересневий жарт;О . Олесь. Снігурі;О . Пчїлка. З Тринджолками; Т. Шевченко. За сонцем хмаронька пливе; А. Костецький. Як зробити день веселим; Л.Українка. Вишеньки.

г)Конкурс на кращого виконавця улюбленого вірша.

- Хто з вас, діти, готовий взяти участь у конкурсі на кращого виконавця улюбленого вірша? Перш ніж читати напам'ять, ви повинні одним реченням визначити, про що цей вірш. Наприклад, я прочитаю вірш про безмежну любов до рїдної землі. Це вірш Д. Павличка "Де найкраще місце на землі".

5.Доповнення й розширення читацького досвіду дітей вчителем.

а)Розповідь про поета С. О ліпника.

-Сьогодні я хочу познайомити вас з новим іменем. Твори цього поета пронизані веселим гумором, доброзичливістю, дружними порадами тим, чиї недолїки він бачив і хотїв допомогти позбутися їх.

б)Читання вчителем творів поета.

-Ось кілька творів С. Олійника з поетичної збірки для юних читачів "Весела книжка".

Вовина хвороба

Вова малий ніби справді поблїд.

Мама питає в тривозі:

- Може,б олить голова чи живїт?

Може, де впав на дорозі?

Син покрутив головою, що- ні,

Мовчки стоїть і ні слова.

— Чом ти не кажеш нічого мені?

Що це? Що сталося,В ова?

Глянула й ледве не кинеться в плач:

Ясно! Потрїбна примочка!

Сильно розпухла надута, як м 'яч,

Лїва щока у синопка;

Гуля така - аж обличчя криве!

Що за напасть і від чого?..

Добре, що лікар в сусїдствї живе,

Мама швиденько - до нього.

Вова ще дужче від сорому зблїд

(Винен — а мамі турбота!).

Входить і каже Той лікар-сусід:
 —Ну, роззявляй свого рота!
 Вова скривився й... за шафу шмигнув.
 —Я не розкрию, - бурмоче
 Витягли Вову...
 Він губи надув
 Рота роззявить не хоче.
 Довго пручався..
 .Та скорився-таки!
 Лікар націлив пінцети
 Й витягу Вови із-за щоки
 Дві здоровенних котлети.
 Ті, що він зранку літивсь проковтнуть
 (Так і в дворі ото грався!).
 Ті,я кі досі вже...с кисли,м абуть!
 Лікар стояв і сміявся.
 Сором за сина матусю узяв:
 —Ах ти ж,л едащо уперте!
 —Так, ч ого доброго, -лікар сказав,
 —Можна й від голоду вмерти!
 —

Який настрої викликали у вас, діти, прослухані вірші? З чого поет по дружньому сміється? Від чого застерігає? Якщо вам сподобалися гумористичні вірші С. Олійника, продовжте знайомство з ними на сторінках дитячих книжок.

6. Домашнє завдання.

Читайте, про що хочеться читати, що можете читати, про що треба читати. Дивосвіт відчинить двері вам!

Пригадайте прочитані впродовж року книжки. Виберіть і принесіть на урок ту, що найбільше вас привабила.

Підготуйтеся розповісти про цю книжку.

Складіть картотеку карток "Наші улюблені книжки".

Складіть рекомендаційний список із трьох-чотирьох творів (книжок) на будь-яку тему і поясніть, чому саме їм ви віддали перевагу.

Завдання №7

На одну із запропонованих тем, напишіть реферат, підготуйтеся до його захисту

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Прийоми удосконалення якостей читання.
2. Методики розвитку творчих здібностей молодших школярів у роботі над літературними жанрами.
3. Види, прийоми роботи, що передують читанню літературних творів.
4. Методика опрацювання тексту за планом: малюнковим, поширеним, стислим, формованим, цитатним.
5. Методика використання різних видів робіт на уроках позакласного читання.

Завдання №6

Опрацюйте питання, підготуйтеся до колоквіуму

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

для самоперевірки знань з розділів: " **Методика класного і позакласного читання**".

1. Освітнє, виховне і розвиваюче значення уроків читання.
2. Короткий історико-критичний огляд методів читання в початковій школі.
3. Читання як вид мовної діяльності. Види читання. Способи читання.
4. Якості читання. Вимоги до правильного і швидкого читання.
5. Принципи, техніка, логіка та засоби виразного читання.
6. Методика навчання виразному читанню.
7. Види літературних текстів для читання в початковій школі.
8. Основні компоненти уроку читання.
9. Три основні етапи роботи над художнім твором у початкових класах.
10. Творчі роботи учнів у зв'язку з опрацюванням художніх творів.
11. Методика роботи над народними та літературними казками.
12. Методика опрацювання віршів.
13. Жанрові особливості байок та методика їх опрацювання. Структура уроку вивчення байки.
14. Методика опрацювання науково-пізнавальних статей і нарисів.
15. Підсумкові уроки з читання, їх значення, завдання та методика проведення.
16. Активізація навчальної і пізнавальної діяльності учнів на уроках читання.
17. Види й організація самостійної роботи з читання в 1-4 класах.
18. Використання наочності і ТЗН на уроках читання.
19. Підручники з читання, їх науково-педагогічні принципи побудови і призначення.
20. Вимоги до уроків позакласного читання. Принципи добору літературного матеріалу до цих уроків в 1 -му і 2-4 класах.
21. Структура і методика проведення уроків позакласного читання.
22. Форми керівництва і обліку позакласного читання. Критерії й норми оцінювання знань, умінь і навичок учнів з позакласного читання.
23. Розвиток мислення і мовлення на уроках позакласного читання.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ СЕМЕСТРОВИХ БІЛЕТІВ

1. Доведіть, що методика викладання української мови - педагогічна наука.
2. Обґрунтуйте методи наукового дослідження в методиці української мови як науці. З'ясуйте участь учителів в експериментальних дослідженнях.
3. Розкрийте наукові основи методики навчання грамоти, лінгвістичні і психолого-педагогічні засади методики навчання грамоти.
4. Дайте короткий історико-критичний огляд методів навчання грамоти.
5. Дайте характеристику сучасного звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти.

6. Схарактеризуйте періоди навчання грамоти. Визначте завдання до-букварного періоду.
7. Проаналізуйте етапи букварного періоду навчання грамоти за звуко-вим аналітико-синтетичним методом.
8. Розкрийте структуру і методику уроку на ознайомлення з новою бу-квою.
9. Визначте основні напрями роботи з розвитку зв'язного мовлення.
10. Проаналізуйте методику формування в учнів школи першого ступеня-уявлення про текст, його тему, основну думку, будову тексту, засоби зв'язку речень-у тексті.
11. Схарактеризуйте методику формування в учнів уявлень про мову і-мовлення, етикет мовлення.
12. Визначте сутність процесу творення тексту.
13. Схарактеризуйте методику формування в учнів початкової школи-комунікативних умінь.
14. Проаналізуйте методику навчання учнів писати твори-міркування у-початковій школі.
15. Схарактеризуйте види писемного ділового мовлення та методику навчання-цим видам учнів початкових класів.
16. Розкрийте методику навчання молодших школярів писати твори-описи.
17. Запропонуйте систему навчальних вправ як засобу формування у-першокласників навичок грамотного письма.
18. Обґрунтуйте методику роботи над словом і словосполученням у системі-розвитку зв'язного мовлення.
19. Розкрийте прийоми активізації словникового запасу молодших школярів як-основи розвитку усного і писемного зв'язного мовлення.
20. Проаналізуйте методику розвитку мовлення школярів під час роботи над-реченням.
21. Схарактеризуйте види переказів у початковій школі. Проаналізуйте методику-їхнього проведення. Визначте вимоги програми до їх написання й оцінювання.
22. Розкрийте класифікацію творів. З'ясуйте вимоги програми до їхнього-написання та оцінювання.
23. Обґрунтуйте роль функціонально-комунікативного підходу як засобу-формування граматичних умінь молодших школярів.
24. Схарактеризуйте типи уроків з фонетики, граматики і правопису, їх побудова.
25. Визначте види робіт з орфографії. Проаналізуйте методику їх про-ведення в початковій школі.
26. Проаналізуйте методику формування в учнів школи першого сту-пеня граматичних понять.
27. Обґрунтуйте систему роботи над елементами синтаксису і пунктуа-ції в початковій школі.
28. Розкрийте методику вивчення частин мови в початковій школі.
29. Схарактеризуйте особливості читання як одного з видів мовленнєвої-діяльності.
30. Визначте прийоми удосконалення видів та якостей читання.
31. Визначте спільні та відмінні прийоми роботи в опрацюванні оповідання та-казки в початковій школі.

32.3"ясуйте спільні та відмінні прийоми роботи в опрацюванні віршів та байок в початковій школі.

33.Розкрийте методику вивчення морфемної будови слова.

34.Проаналізуйте методику вивчення елементів фонетико-графічного матеріалу у зв'язку з орфоепією та орфографією.

35.Дайте характеристику трьох основних етапів процесу роботи над художнім твором (оповіданням, малюнком, байкою, віршем, науково-пізнавальною статтею).

36.Проаналізуйте структуру уроків позакласного читання. Визначте завдання й організацію їх. Розкрийте форми керівництва позакласним читанням.

37.Визначте критерії оцінювання знань, умінь і навичок учнів школи першого ступеня з української мови та читання за 12- бальною шкалою.